

Ornamentació vegetal i architectures de l'oci a la Barcelona del 1900

Fàtima López Pérez

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Ornamentació vegetal i architectures de l'oci *a la Barcelona del 1900*

Fàtima López Pérez

Volum I

Directora de tesi doctoral
Dra. Teresa-M. Sala i García

Universitat de Barcelona
Departament d'Història de l'Art
GRACMON, Grup de Recerca en Història de l'Art i del Disseny Contemporani

Tesi per optar al títol de Doctora en Història de l'Art
Programa de Doctorat *Història, Teoria i Crítica de les Arts: Art Català i
connexions internacionals*. Bienni 2006-2008

Barcelona, juliol de 2012

2.

Exposicions i concursos de plantes i flors

A la Barcelona de finals del segle XIX comencen a proliferar exposicions i concursos de plantes i flors, promogudes principalment per la Societat Catalana d'Horticultura. Els plantejaments d'aquesta institució són semblants a la *Société Nationale d'Horticulture de France* a París que comptava amb una major tradició i grau d'especialització en la matèria. Aquestes mostres esdevenen un punt de trobada de la distingida societat ja que l'exhibició de plantes i flors era del gust al tombant del segle XX.

Les exposicions i els concursos eren el mitjà de comercialització però al mateix temps de difusió i sensibilització del món vegetal, per això les societats hortícoles també es van interessar pel simbolisme de les plantes i les flors, tot anant més enllà dels llenguatges de les flors publicats unes dècades anteriors.

En aquestes mostres, el paper del vegetal no es limitava a l'observació de l'estudi botànic sinó que també projectava una perspectiva artística i és en aquest sentit en què radica la innovació, capdavanteres davant dels centres artístics que posteriorment inclouran algunes exposicions florals.

Les plantes i les flors arriben a obtenir una dimensió artística, en una equiparació similar a les obres d'art. Les sales expositives es converteixen en autèntics jardins ornamentals, els vegetals naturals esdevenen material que permeten la creació a l'artista, fonts d'inspiració a partir de l'estudi directe d'una natura selectiva i disposada.

D'altra banda, és interessant constatar com les societats hortícoles també són capdavanteres en la difusió d'exposicions d'obres amb temàtica vegetal, tot figurant destacats autors del panorama artístic del tombant del segle XX.

2.1. Societats hortícoles

2.1.1. *Société Nationale d'Horticulture de France* a París: el precedent francès de la Societat Catalana d'Horticultura

2.1.1.1. Orígens i evolució de la institució

La *Société d'Horticulture* de París es va fundar el 1826. La primera reunió es va realitzar l'11 de juny de l'any següent amb un total de 218 socis fundadors sota la direcció del vescomte Héricart de Thury. L'any 1835 es convertí en la *Société Royale d'Horticulture*. Originàriament era un club d'aficionats interessats en l'intercanvi d'experiències i noves tècniques agrícoles que participaven en l'aclimatació d'espècies exòtiques.

Uns anys després, concretament el 1841, es va fundar la *Société Nationale d'Horticulture de la Seine*, una segona societat essencialment composta de professionals, presidida pel Duc de Morny. Les dues entitats es fusionen el 1854, tot creant la *Société Impériale Centrale d'Horticulture* que s'instal·là l'any 1860 a la rue de Grenelle, 84 de París. El 1885 adopten la denominació de *Société Nationale d'Horticulture de France* presidida per Léon Say, Ministre de Finances i Membre de l'Acadèmia Francesa i continuada per Albert Vigier, Ministre d'Agricultura.

Aquesta entitat amb més de 180 anys d'història continua actualment en funcionament, tot conservant el mateix nom institucional i ubicada a la mateixa seu històrica.

Des de l'origen, l'objectiu de la *Société Nationale d'Horticulture de France* era perfeccionar l'art dels jardins, millorar els mètodes i facilitar l'estudi i l'aplicació. La creació de les exposicions i els concursos hortícoles des de 1861 esdevenien el millor mitjà de difusió dels avanços al camp de la jardineria, generalment celebrats a la seu de la institució.²⁵⁸

La *Société Nationale d'Horticulture de France* va establir seccions d'estudi especialitzades en flors, com és el cas de la rosa i el crisantem²⁵⁹ creades el 1896, tot dedicant congressos

258 "Coup d'œil sur l'histoire de la Société et des expositions horticoles", *Annuaire de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1893, pp. 5-14; BOIS, D., "Aperçu historique sur la Société Nationale d'Horticulture de France (1827 à 1899)", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1900, Tome I (4a série), pp. 5-37.

L'actual *Société Nationale d'Horticulture de France* recull informació respecte a la història de la institució a la seva pàgina web: <<http://www.snhf.org/cultivez-vous/histoire-de-lhorticulture.html>> [Consulta 09-11-2011].

259 "Avis divers", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1896, Tome XVIII, p. 5.

als quals podien participar els professionals, però també es deixant cabuda als amateurs de la jardineria.

Des dels inicis es va decidir dur a terme la publicació mensual destinada a donar a conèixer els treballs de la institució, *Annales de la Société d'Horticulture de Paris et Journal spécial de l'état et du progrès du jardinage*, que més endavant esdevindria el *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*.

2.1.1.2. Exposicions i concursos de plantes i flors

A diferència de les exposicions i els concursos organitzats per la Societat Catalana d'Horticultura que com veurem agrupaven generalment diversitat d'espècies vegetals, les mostres de la *Société Nationale d'Horticulture de France* s'enfocaven cap a l'especialització, principalment de determinades plantes (per a la comparació cronològica, vegeu Apèndix Documental 2.1.). Aquesta diferenciació possiblement ve donada pel fet que la Societat hortícola de París comptava amb més tradició. A França l'horticultura i la floricultura estaven més desenvolupades a diferència d'Espanya, i per tant es podia oferir una classificació vegetal més exhaustiva.

Una de les plantes que va obtenir una major atenció dels horticultors parisencs va ser el crisantem. S'organitzaven els *Concours-Exposition de chrysanthèmes* realitzats als anys 1889²⁶⁰ i 1890,²⁶¹ per després diferenciar els dos esdeveniments per separat en

260 *Concours-Exposition de chrysanthèmes* al 21-24 de novembre de 1889. La mostra es dividia en tres seccions: plantes en pots, fleurs coupées i variétés nouvelles. Es van arribar a realitzar 20 concursos, tot fent diferenciació entre els horticultors professionals i els amateurs, amb els seus corresponents premis. Vegeu: "Notice: Concours-Exposition de chrysanthèmes dans l'hotel de la Société", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1889, Tome XI, pp. 228-229; DUCHARTRE, M.P., "Compte rendu du Concours-Exposition de chrysanthèmes d'automne, tenu a Paris du 21 au 24 novembre 1889", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1889, Tome XI, pp. 740-760.

261 *Concours-Exposition de chrysanthèmes* al 20-23 de novembre de 1890. Les seccions eren les mateixes que les de l'any anterior: plantes en pots, fleurs coupées i variétés nouvelles, tot establint-se 23 concursos, es van atorgar els premis el 22 de novembre. Vegeu: "Concours-exposition de chrysanthèmes", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1890, Tome XII (3a série), pp. 328-330; "Avis. Exposition de Chrysanthèmes en 1890", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1890, Tome XII (3a série), p. 449; DUCHARTRE, M.P., "Compte rendu de l'Exposition de Chrysanthèmes tenue du 20 au 23 novembre 1890", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1890, Tome XII (3a série), pp. 719-727.

exposicions i concursos. Les *Exposition de chrysanthèmes* es celebraren la primera quinzena de novembre dels anys 1894,²⁶² 1895,²⁶³ 1896,²⁶⁴ 1899,²⁶⁵ 1901²⁶⁶ i 1908²⁶⁷ i els *Concours de chrysanthèmes* l'octubre dels anys 1898²⁶⁸ i 1900.²⁶⁹ Específicament, el *Concours de chrysanthèmes précoces* el 1899,²⁷⁰ 1901,²⁷¹ 1902,²⁷² 1904,²⁷³ 1906,²⁷⁴ 1907²⁷⁵ i 1908.²⁷⁶

262 Del 14 al 18 de novembre de 1894: CHARGUERAUD, M.A., "Compte rendu de l'exposition de chrysanthèmes de novembre 1894", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1894, Tome XVI (3a série), pp. 759-767; "Notice: Exposition de chrysanthèmes du 14 au 18 novembre 1894", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1895, Tome XVII (3a série), pp. 75-79.

263 Del 12 al 17 de novembre de 1895: "Notice: Exposition spéciale de chrysanthèmes", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1895, Tome XVII (3a série), pp. 484-491; CHARGUERAUD, M., "L'Exposition de chrysanthèmes de la Société Nationale d'horticulture de France, tenue en novembre 1895", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1895, Tome XVII (3a série), pp. 746-751.

264 De l'11 al 17 de novembre de 1896: "Notice: Exposition de Chrysanthème", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1896, Tome XVIII (3a série), p. 7.

265 Del 8 al 13 de novembre de 1899: "Notice: Exposition de chrysanthèmes", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1899, Tome XXI (3a série), p. 6.

266 Del 6 al 10 de novembre de 1901: "Notice: Exposition de chrysanthèmes", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1901, Tome II (4a série), pp. 1188-1201.

267 El novembre de 1908: "Exposition de chrysanthèmes à Paris", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1908, Tome IX (4a série), pp. 289-292.

268 El 13 d'octubre de 1898: "Notice: Concours de chrysanthèmes. 13 octobre 1898", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1898, Tome XX (3a série), pp. 5-6, 245 i 418; "Notice: Section des chrysanthèmes. Compte rendu des travaux de la section des chrysanthèmes pendant l'année 1897", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1898, Tome XX (3a série), pp.121-127.

269 El 31 d'octubre de 1900: "Avis divers", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1900, Tome I (4a série), p. XLIV.

270 El 12 d'octubre de 1899: "Notice: Concours de chrysanthèmes précoces", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1899, Tome XXI (3a série), p. 5.

271 El 10 d'octubre de 1901: "Notice: Concours de chrysanthèmes précoces", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1901, Tome II (4a série), pp. 1076-1078.

272 El 9 d'octubre de 1902: "Avis divers. Concours de Chrysanthèmes précoces", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1902, Tome III (4a série), p. IX.

273 El 13 d'octubre de 1904: "Notice: Concours de chrysanthèmes", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1904, Tome V (4a série), pp. 710-711 i 754-755.

274 L'11 d'octubre de 1906: "Concours de chrysanthèmes précoces", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1906, Tome VII (4a série), pp. 707-708.

Generalment, aquestes mostres de crisantems s'ubicaven a la seu de la pròpia institució, a excepció de l'*Exposition de chrysanthèmes* de 1901 que s'instal·là al Grand Palais i el *Concours de chrysanthèmes* del 1900 al Palais de l'Horticulture dins del marc de l'Exposició Universal.²⁷⁷

En altres ocasions, els crisantems formen part d'exposicions conjuntes, com ara l'*Exposition spéciale de chrysanthèmes, de cyclamens et d'œillets* de 1891,²⁷⁸ l'*Exposition spéciale de chrysanthèmes, de fruits, arbres fruitiers, légumes et fleurs de la saison* de 1892,²⁷⁹ l'*Exposition de chrysanthèmes, fruits, cyclamens, œillets, asters, etc.* al 1896²⁸⁰ i l'*Exposition de chrysanthèmes, fruits, plantes fleuries et légumes* del 1897²⁸¹ i 1898.²⁸²

275 El 10 d'octubre de 1907: "Concours de chrysanthèmes précoces", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1907, Tome VIII (4a série), pp. 565-570 i 667-669.

276 El 8 d'octubre de 1908: "Concours de chrysanthèmes précoces", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1909, Tome X (4a série), pp. 145-146.

277 Els espais que configuraven l'Exposició Universal de 1900 a París estaven decorats amb flors: Hay en primer término un hermoso paseo desde la Puerta monumental al Puente de los Inválidos donde han de lucir con todas sus galas los vegetales así que sea completa la floración de los mismos. Llama la atención igualmente un bosque de coníferas, salpicado por artísticas estufas, que se extiende desde dicha entrada monumental al Puente de Alejandro III, así como también los bien contruidos jardines del Campo de Marte, los extensos grupos de rosales del Trocadero, los macizos y parterres inmediatos á la Torre Eiffel, los arriates, rectangulares de la explanada de los Inválidos: "Ramo de flores. La Floricultura en la Exposición", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 07-1900, p. 109.

278 Es va celebrar entre el 19 i 22 de novembre de 1891 i els crisantems estaven dividits en tres seccions: plantes en pots, fleurs coupées i variétés nouvelles. Les altres dues flors no presentaven classificació. Es va considerar que fou l'exposició que acollia crisantems que va tenir major èxit en comparació a les precedents: "Exposition spéciale de chrysanthèmes, de cyclamens et d'œillets", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1891, Tome XIII (3a série), pp. 321-327; DUCHARTRE, M.P., "Compte rendu de l'exposition de chrysanthèmes, de cyclamens et d'œillets, tenue du 19 au 22 novembre 1891", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1891, Tome XIII (3a série), pp. 712-718.

279 Es va celebrar, com a novetat, al Pavillon de la Ville als Champs-Élysées, entre el 16 i 20 de novembre de 1892. El programa del concurs estava classificat en vuit seccions: chrysanthèmes, plantes en pots, belle Culture. Culture spéciale en pots, fleurs coupées, fleurs coupées. Culture spéciale, les plus beaux spécimens, variétés nouvelles i fruits: "Exposition spéciale de chrysanthèmes, de fruits, arbres fruitiers, légumes et fleurs de la saison", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1892, Tome XIV (3a série), pp. 405-417.

280 Es celebra al Palais de l'Industrie dels Champs-Élysées, entre el 17 i el 22 de novembre de 1896: "Notice: Exposition de Chrysanthèmes, Fruits, Cyclamens, Œillets, Asters, etc", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1896, Tome XVIII (3a série), pp. 233

De les flors comunes exposades a Barcelona i París predomina el crisantem que obté una gran rellevància i se li dediquen exposicions i concursos monogràfics a les primeres dècades del segle XX.

El crisantem, flor nacional del Japó, es va introduir a Europa a través d'Holanda i a començaments de la dècada dels 80 del segle XIX adquireix una gran rellevància. Aquesta flor comença a ésser llavors objecte d'estudi dels jardiniers, principalment de França i Bèlgica. Es creen societats especialitzades com la *Société Française des Chrysanthemistes* i la *Chrysanthemos Society of American* que publiquen revistes i catàlegs botànics, a més d'organitzar exposicions i concursos monogràfics.

La primera exposició de crisantems realitzada a París fou el 22 de novembre de 1883 celebrada a la seu de la *Société Nationale d'Horticulture de France*. A partir de llavors la seva venda es va anar diversificant per les Tuileries i el Palais de l'Industrie. Al 1900, tot coincidint amb l'Exposició Universal, es celebra el *Congrès International de chrysanthèmes* organitzat per la *Société Française des Chrysanthémistes* i la *Société des Chrysanthémistes du Nord de la France*, activitat que es repeteix als anys posteriors com al 1903, 1905 i 1910.²⁸³ L'exposició dedicada al crisantem que es celebrà l'any 1911 a la capital francesa

i 235-248; "Notice: Section des Chrysanthèmes. Règlement de la section des chrysanthèmes, bureau, liste des membres", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1896, Tome XVIII (3a série), pp. 309-313.

281 Del 10 al 14 de novembre de 1897: "Notice: Exposition de chrysanthèmes, fruits, plantes fleuries et légumes. 10 au 14 novembre 1897", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1897, Tome XIX (3a série), pp. 310-316.

282 Del 9 al 14 de novembre: "Notice: Exposition de chrysanthèmes", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1898, Tome XX (3a série), p. 241; "Notice: Exposition de chrysanthèmes. Fruits, plantes fleuries et légumes de salon", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1898, Tome XX (3a série), pp. 321 i 324-337.

283 "Notice: Un Congrès international de Chrysanthèmes", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1899, Tome XXI (3a série), p. 913; "Avis divers", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1900, Tome I (4a série), pp. XL-XLIII; "Notice: Congrès international des Chrysanthémistes", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1901, Tome II (4a série), pp. 239-295; "Notice: Congrès de la Société française des Chrysanthémistes", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1903, Tome IV (4a série), p. 125; "Notice: Congrès international des chrysanthémistes", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1906, Tome VII (4a série), pp. 259-264; "Notice: Congrès international des Chrysanthémistes", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1910, Tome XI (4a série), pp. 629-630, 704-732, 861-879 i 598-603. A començaments del segle XX, es presentava una obra sobre la seva importància, ressenya recollida en: CLÉMENT, G., "Rapport sur l'ouvrage de M. Anatole cordonnier intitulé: Le chrysanthème à

va ser recollida com una mostra d'èxit per publicacions de Barcelona,²⁸⁴ cosa que ens mostra un interès per aquest camp.

Altres exemples de mostres monogràfiques són els *Concours d'orchidées* amb diverses edicions dins d'un mateix any, generalment als mesos d'abril, juny, novembre, entre 1895 i 1909.²⁸⁵ Una altra de les flors tractades de forma individual va ser la rosa. Al juliol

la grande fleur", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1904, Tome V (4a série), pp. 330-331.

284 "Revista gráfica. Notas extranjeras", *La Actualidad: Revista mundial de información gráfica*, 21-11-1911, núm. 277, p. 14; "La reina de los jardines modernos. Exposición jubilar de crisantemos", *Hojas Selectas*, 1911, núm. 109, pp. 254-256.

285 Ressenym a continuació els anys amb els dies corresponents de la celebració dels concursos. El 25 d'abril, el 27 de juny i el 28 de novembre de 1895: LANDRY, M.L., "Rapport sur le concours d'orchidées de la séance du 25 avril 1895", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1895, Tome XVII (3a série), pp. 419-420; "Concours divers. Concours d'orchidées du 27 juin 1895", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1895, Tome XVII (3a série), pp. 829-830; "Concours divers. Concours d'orchidées du 28 novembre 1895", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1895, Tome XVII (3a série), pp. 830-831.

El 23 d'abril, el 25 de juny i el 26 de novembre de 1896: "Notice: Concours d'orchidées 23 avril 1896, 25 juin 1896", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1896, Tome XVIII (3a série), p. 447; "Notice: Concours des orchidées, 26 novembre 1896", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1896, Tome XVIII (3a série), p. 618.

El 22 d'abril, el 24 de juny i el 25 de novembre de 1897: "Concours d'orchidées du 25 février, 22 avril, 24 juin, 25 novembre", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1897, Tome XIX (3a série), pp. 286-288, 463-466, 716-717 i 1314-1319.

El 24 de febrer, el 28 d'abril, el 23 de juny i el 24 de novembre de 1898: "Notice: Concours d'orchidées. Des concours spéciaux pour les Orchidées auront lieu en séance les 24 février, 28 avril, 23 juin et 24 novembre 1898", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1898, Tome XX (3a série), p. 5; "Notice: Concours d'orchidées. Des concours spéciaux pour les Orchidées auront lieu en séance les 28 avril, 23 juin et 24 novembre 1898", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1898, Tome XX (3a série), p. 245; "Notice: Concours d'orchidées", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1898, Tome XX (3a série), p. 418.

El 27 d'abril, el 22 de juny i el 23 de novembre de 1899: "Notice: Concours d'orchidées. 27 avril, 22 juin, 23 novembre 1899", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1899, Tome XXI (3a série), p. 7.

El 25 d'abril i el 28 de novembre de 1901: "Concours d'orchidées", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1901, Tome II (4a série), pp. 453-454 i 1186-1188.

de 1896 es va celebrar a la seu de la *Société Nationale d'Horticulture de France*, l'*Exposition de roses*.²⁸⁶

També es van presentar concursos de dues i tres flors, com ara el *Concours de dahlias et de glaïeuls* que es celebrà als anys 1894²⁸⁷ i 1895,²⁸⁸ tot incorporant a l'any següent les

El 27 de febrer, el 24 d'abril, el 10 de juliol i el 23 d'octubre de 1902: "Notice: Concours d'orchidées", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1902, Tome III (4a série), pp. 423, 474 i 651-652.

El 26 de febrer, el 23 d'abril i el 25 de juny de 1903: "Notice: Concours d'orchidées", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1903, Tome IV (4a série), p. 385.

El 25 de febrer, el 28 d'abril, el 23 de juny i els 22 i 27 d'octubre de 1904: "Concours d'orchidées", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1904, Tome V (4a série), pp. 48-49, 186-187, 460 i 777-778.

El 23 de març, l'11 de maig i el 22 de juny de 1905: "Concours d'orchidées", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1905, Tome VI (4a série), pp. 229-230, 514-515, 320-325 i 464-478.

El 12 d'abril, el 28 de juny, el 27 de setembre i el 22 de novembre de 1906: "Concours d'orchidées", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1906, Tome VII (4a série), pp. 233-243, 519-520, 549-554, 454-466, 628-629, 668-676 i 793-794.

El 28 de març, el 27 de juny i el 10 d'octubre de 1907: "Concours d'orchidées", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1907, Tome VIII (4a série), pp. 144-149, 211-212, 428-430, 564-570 i 738-747.

El 24 d'octubre i el 12 de desembre de 1908: "Concours d'orchidées", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1908, Tome IX (4a série), pp. 67 i 135-136.

El 24 de juny de 1909: "Concours orchidées", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1909, Tome X (4a série), p. 449.

286 Entre el 10 i el 12 de juliol: "Notice: Exposition de Roses", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1896, Tome XVIII (3a série), pp. 233 i 690-698.

287 El 13 de setembre de 1894: THIÉBAUT, M., "Compte rendu du concours pour les dahlias et les glaïeuls (séance du 13 septembre 1894)", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1894, Tome XVI (3a série), pp. 650-653.

288 El 12 de setembre de 1895: "Notice: Concours de dahlias et de glaïeuls séance du jeudi 12 septembre 1895", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1895, Tome XVII (3a série), p. 545; OPOIX, M., "Compte rendu des concours de dahlias et de glaïeuls tenus dans la séance du 12 septembre 1895 de la Société Nationale d'Horticulture de France", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1895, Tome XVII (3a série), pp. 688-691; "Notice: Concours divers. Concours de dahlias du 12 septembre 1895", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1895, Tome XVII (3a série), p. 830.

begònies²⁸⁹ i successivament altres espècies com *Concours de dahlias, glaïeuls, bégonias et de fruits de table* de 1897²⁹⁰ i el *Concours de dahlias, glaïeuls, bégonias, asters, roses, plantes vivaces et fruits de table* al 1898²⁹¹ i 1899.²⁹² Un altre exemple de dues flors a concurs va ser el *Concours de cyclamen et d'oeillets* de 1895.²⁹³

En un caràcter més generalitzador es van produir mostres que agrupaven diversos vegetals, com ara l'*Exposition spéciale de fruits frais de table, glaïeuls, bégonias tubéreux et dahlias* de 1890,²⁹⁴ l'*Exposition spéciale de fruits frais de table, glaïeuls, bégonias tubéreux et dahlias* de 1891,²⁹⁵ l'*Exposition de fruits, glaïeuls, œillets, cannas florifères, cyclamens, bégonias tubéreux, etc.* de 1894,²⁹⁶ el *Concours publics de plantes de saison* (1899)²⁹⁷ o l'*Exposition générale d'automne* (1902).²⁹⁸

289 El 10 de setembre de 1896: "Notice: Concours de dahlias, de glaïeul et de bégonias", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1896, Tome XVIII (3a série), pp. 317-318; "Notice: Concours de dahlias, de glaïeuls, de bégonias", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1896, Tome XVIII (3a série), p. 618; "Notice: Concours de dahlias et bégonias", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1896, Tome XVIII (3a série), p. 947.

290 Els 23 i 24 de setembre de 1897: "Notice: Concours de dahlias, glaïeuls, bégonias, et de fruits de table. 23 et 24 septembre 1897", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1897, Tome XIX (3a série), pp. 1310-1314.

291 El 22 i el 23 de setembre de 1898: "Concours de dahlias, glaïeuls, bégonias, asters, roses, plantes vivaces, fruits de table", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1898, Tome XX (3a série), pp. 243-245 i 321.

292 El 14 i el 15 de setembre de 1899: "Notice: Concours de dahlias, glaïeuls, bégonias, asters, roses, plantes vivaces, fruits de table", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1899, Tome XXI (3a série), pp. 130-132.

293 El 28 de novembre de 1895 a la seu de la Societat: "Notice: Concours de cyclamen et d'œillets séance du jeudi 28 novembre 1895", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1895, Tome XVII (3a série), p. 593; "Notice: Concours divers. Concours de cyclamens, du 28 novembre 1895", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1895, Tome XVII (3a série), p. 831.

294 Es va celebrar entre el 27 i el 30 de setembre de 1890. El programa presentava quatre seccions: fruits de table, fleurs. Plantes en pots, fleurs coupées i ornementation: "Notice: Exposition spéciale de fruits frais de table, glaïeuls, bégonias tubéreux, dahlias", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1890, Tome XII (3a série), pp. 321-328.

295 Entre el 26 al 29 de setembre de 1891: "Notice: Exposition spéciale de fruits frais de table, glaïeuls, bégonias tubéreux, dahlias", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1891, Tome XIII (3a série), pp. 257-261.

296 Celebrada a la seu de la institució entre els dies 4 i 7 d'octubre de 1894, es realitzaren concursos per categories de cadascuna de les classes dels vegetals presentats: "Notice: Exposition de fruits, œillets, cannas, bégonias tubéreux, glaïeuls, cyclamens, etc.", *Journal de*

2.1.1.3. Secció de *Beaux-arts*

Si la Societat Catalana d'Horticultura com veurem es va presentar a les exposicions de Belles Arts de l'Ajuntament de Barcelona, la *Société Nationale d'Horticulture de France* va crear una secció específica de *Beaux-arts* dins de la institució. La societat hortícola barcelonina va ser capdavantera en aquest sentit, tot començant a l'any 1894 a diferència de la de París que exposà obres d'art de temàtica vegetal a partir de 1898.

La secció de *Beaux-arts* de la *Société Nationale d'Horticulture de France* realitzà exposicions amb obres d'art que representaven plantes i flors, fet que ens assenyala la significació que adquirien les representacions artístiques per a la disciplina hortícola.²⁹⁹ Com anotàvem en línies anteriors, al 1898 s'inicien les exposicions de la secció de *Beaux-arts*. La primera es celebrà a l'emblemàtic Jardin des Tuileries i fou dirigida per Théodore Villard, president de la comissió d'exposicions de la *Société Nationale d'Horticulture de France*.³⁰⁰ A l'any següent es repeteix la ubicació i el comissariat però es van augmentar considerablement el número d'obres d'art, tot arribant a presentar unes 400 peces, entre quadres, aquarel·les i objectes artístics, amb l'exclusiu motiu del vegetal. Per citar alguns títols, *Fruits et roses* de Cesbrosn, *Les fruits et les fleurs* de G. Jeannin, *Massif de pivoines* de L. Lemaire o *eglantines* de Grivolos van formar part de la mostra. També apareixen un gran nombre d'hortènsies i lliris.³⁰¹ L'espai de davant de l'escala

la *Société Nationale d'Horticulture de France*, 1894, Tome XVI (3a série), pp. 588-593; SALLIER, M. J., "Exposition de fruits du 4 au 7 octobre 1894, compte rendu de la section florale. Glaïeuls, Œillets, cannas florifères, cyclamens, bégonias tubéreux", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1894, Tome XVI (3a série), pp. 754-759.

297 Es celebrà els dies 10 i 11 d'agost de 1899: "Notice: Concours publics de plantes de saison", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1899, Tome XXI (3a série), p. 465.

298 Celebrada entre el 12 i el 19 de novembre de 1902: "Exposition générale d'automne chrysanthèmes", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1902, Tome III (4a série), p. XLVIII.

299 La *Société Nationale d'Horticulture de France* estava interessada en les novetats de llibres sobre els motius de plantes aplicats a l'art. N'és un exemple VILMORIN, Philippe, "Rapport sur un ouvrage de M. Albert Maumené, intitulé « L'Art floral a travers les siècles »", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1901, Tome II (4a série), pp. 50-52.

300 Després de la revisió del *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France* de 1898, no hem trobat cap informació d'aquesta exposició. Les dades presentades corresponen a les referències aparegudes a la crònica de la segona exposició de 1899.

301 ALLOUARD, M., "Compte rendu de l'Exposition d'Horticulture, tenue en mai 1899, à Paris", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1899, Tome XXI (3a série), pp. 560-563.

d'entrada a la secció estava decorat com un oasis de plantes verdes per l'horticultor Auguste Chantin,³⁰² tot recreant un ambient que combinava el model natural i l'aplicació artística.

En relació a la mostra de l'any 1900, en aquesta ocasió es celebrà al recent restaurat Saló de festes de la pròpia *Société Nationale d'Horticulture de France*, entre el 5 i el 15 de juliol. Les obres d'art exposades corresponen a pintures, aquarel·les i escultures que tanmateix representen flors i fruites. La novetat d'aquesta exposició fou l'organització d'una tómbola per la caixa de socorro de la institució amb l'objectiu de comprar algunes obres exposades.³⁰³

La següent edició celebrada entre el 30 de maig i el 3 de juny de 1901 es considerava que havia estat la més remarcable de les quatre exposicions realitzades fins aleshores, no tan sols per la quantitat d'obres sinó també per la qualitat artística. Participen artistes joves que presenten aquarel·les i pintures de temàtica floral. En aquestes obres apareixien les roses, els crisantems, els miosotis, els clavells, els lliris, les violetes, els narcisos, els cascalls, les tulipes, les roselles i les azalees, entre una àmplia varietat.³⁰⁴

L'exposició del 1902 es celebrà al saló del *Cours la Reine* de la mateixa *Société Nationale d'Horticulture de France*, després de la votació dels socis fundadors per escollir un espai adequat per a les exposicions anuals. Entre les obres d'art que van cridar l'atenció dels visitants van destacar les dàlies i els pensaments de Jeannin, les flors d'estiu i tardor de Bourgogne i les roses de Lemaire. Altres flors representades artísticament són les orquídies, les hortènsies, les anemones, les violetes, les glicines, les tulipes, els lliris, els crisantems i els clavells,³⁰⁵ obres que denoten la diversitat de la flora representada.

302 ALLOUARD, M., "Compte rendu de l'Exposition d'Horticulture, tenue en mai 1899, à Paris", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1899, Tome XXI (3a série), pp. 560-561.

303 "Avis divers", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1900, Tome I (4a série), p. LIII.

304 LANDEAU, R., "Compte rendu de l'Exposition ouverte par la Société Nationale d'Horticulture de France du 30 mai au 3 juin 1901, la section des Beaux-Arts", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1901, Tome II (4a série), pp. 641-645.

305 ALLOUARD, M., "La section des Beaux-Arts", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1902, Tome III (4a série), pp. 471-473.

El 1903, la secció artística de la *Société Nationale d'Horticulture de France* va formar part de l'*Exposition d'automne* de París.³⁰⁶ L'exposició no es torna a fer fins el 1906, en aquesta edició les obres exposades representaven roses, crisantems, orquídies, clavells, anemones, hortènsies, ciclàmens, aubepines i peònies.³⁰⁷

El 1909, la *Société Nationale d'Horticulture de France* presenta l'*Exposition d'Art floral* que es celebra al mes de maig al Jardin des Tuileries,³⁰⁸ fet que ens assenyala la transcendència que va adquirir la secció artística de la societat hortícola parisenca.

2.1.1.4. Publicacions sobre el simbolisme de les flors i les plantes

Com explicarem més endavant, la Societat Catalana d'Horticultura tractava el caràcter simbòlic de les flors en breus articles dins de la pròpia revista de l'entitat. En el cas de la *Société Nationale d'Horticulture de France* no hem trobat referències simbòliques en la seva revista *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, però la institució de París va promoure una magna publicació que agrupa un ampli conjunt de flors relacionades amb el seu vessant simbòlic.

L'any 1900 Théodore Villard publicava a París l'obra *Les fleurs à travers les âges et à la fin du XIXe siècle*.³⁰⁹ Villard, com ja hem anotat, era el vicepresident de la *Société Nationale d'Horticulture de France* i un dels organitzadors de les exposicions de flors celebrades. L'editor i l'autor van presentar l'obra al Consell d'administració de la *Société Nationale d'Horticulture de France* el 14 de setembre de 1899 i van obtenir el *Prix Joubert de l'Hyberderie* que oferia la pròpia institució.³¹⁰

Les aquarel·les que acompanyaven el text eren obra de Madeleine Lemaire, destacada pintora de flors comparada amb el cèlebre pintor Rafael, que en ocasions utilitzava el pseudònim de Redouté (figs.21-23). Aquestes aquarel·les van formar part de l'*Exposition*

306 LANDEAU, R., "Les Beaux-Arts", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1903, Tome IV (4a série), pp. 103-104.

307 ALLOUARD, L., "Les Beaux-Arts", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1906, Tome VII (4a série), pp. 443-445.

308 Concretament entre els dies 17 i 23 de maig de 1909: BELLAIR, G., "Exposition. Art floral", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1909, Tome X (4a série), pp. 364-367.

309 VILLARD, 1900.

310 "Édition de luxe du livre. Les fleurs à travers les âges et à la fin du XIXe siècle, par M. Th. Villard", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1899, Tome XXI (3a série), p. 913.

de la section des Beaux-arts de la Société Nationale d'Horticulture de France de 1899, tot obtenint un tribut admiratiu.³¹¹

Figs. 21-23. Aquarel·les de Madeleine Lemaire que representen roses, fúcsies i ciclàmens incloses a *Les fleurs à travers les âges et à la fin du XIXe siècle* (1900).
(VILLARD, 1900, Planches II, XXII i XXXVII).

Maxime Cornu, professor del *Muséum d'Histoire Naturelle*, i Chargueraud, professor d'arboricultura de la ciutat de París, s'encarregaven de les notes hortícoles i botàniques. La incorporació d'aquestes disciplines denotava l'interès científic de l'obra fusionat amb el simbolisme.

La publicació es presentava en una edició de luxe de majors dimensions, en comparació als llibres sobre els llenguatges de les flors que es van popularitzar a la segona meitat del segle XIX. Es considerava com un homenatge a la flor i anava destinada principalment als amateurs.

Les fleurs à travers les âges et à la fin du XIXe siècle s'estructurava en diferents apartats. Els primers capítols, "Note de l'éditeur", "Avant-propos de l'auteur" i "Préface" de Jean Aicard, corresponien a la presentació de l'obra en què es deixava constància d'una visió totalment simbòlica, poètica i artística d'exaltació de la flor:

311 ALLOUARD, M., "Compte rendu de l'Exposition d'Horticulture, tenue en mai 1899, à Paris", *Journal de la Société Nationale d'Horticulture de France*, 1899, Tome XXI (3a série), pp. 560-563.

La fleur...! Elle a une raison d'être qui est positive : l'élaboration du fruit, qui perpétue la vie, -et une raison d'être qui est supérieure : l'apparente inutilité de son éclat, de sa grâce, de son charme. Elle est tout simplement le droit du beau, de la poésie, affirmé par la nature.

Quand le langage s'arrête, impuissant à dire l'admiration, l'amour, la douleur, on apporte en hommage aux grands artistes, aux femmes, aux tombeaux, des fleurs. La fleur, comme la musique –avec le caprice de ses couleurs et de ses formes, avec sa fragilité suave, avec le parfum, -continue à parler pour nous, lorsque le verbe humain se déclare vaincu. Elle s'ajoute à l'expression de l'âme humaine, la prolonge dans l'inexprimable, dans l'idéal, vers les dieux.

C'est un intermédiaire magique, une véritable fée. L'art n'est que l'homme ajouté à la nature; la fleur, c'est l'art de la nature s'ajoutant à l'âme. La vierge des chrétiens porte un lis; le dieu Bouddha un lotus. La fleur achève la prière (...).

O Fleur! Primevère éternelle, -perce neige affronteur des glaciers,- genêt perce-lave affronteur du feu,- quelle reconnaissance vous doit l'homme, le douloureux adversaire des éléments! Vous lui montrez le chemin, vous lui donnez le signal, vous l'encouragez et vous l'aimez. Vous êtes l'œuvre d'art des dieux favorables, le bijou naturel, le parfum impondérable, le rêve supra-humain, et, après la mort, que nous tâchons de voiler sous des fleurs, -vous métamorphosez l'effroyable charnier en corolles suaves...³¹²

El següent apartat titulat “Les fleurs à travers les âges et à la fin du XIXe siècle” feia un recorregut històric de la flora a Egipte, Grècia, Roma, Edat Mitjana, Orient, Renaixement i els temps moderns dels segles XVIII i XIX. Per a la recerca de la història de les flors des de l'antiguitat fins a finals del segle XIX, Villard va utilitzar fonts que provenien principalment de les biblioteques de França, Itàlia i Bèlgica. Aquesta recerca ja ens marca la serietat de l'estudi amb un rigor investigador, allunyat del simple anecdotisme.

S'assenyalava que l'origen de la història simbòlica de les flors partia de la mitologia, *C'est ainsi que la fleur est dans toutes les mythologies le symbole de l'humanité*, i que després va continuar a la tradició cristiana. Per a una millor comprensió es presenta una taula amb

312 VILLARD, 1900, pp. 5-8.

les plantes aparegudes a la *Bíblia*. Pel que fa als segles XVI i XVII, es produeix el renaixement de l'art dels jardins i de les flors que es continua desenvolupant al segle XVIII i conseqüentment es crea l'*École Nationale d'Horticulture*. Paral·lelament, augmenten els treballs d'horticultura tot produint un gran nombre de varietats d'espècies vegetals, progrés que s'accentua al segle XIX.

Després del recorregut cronològic, es passa al de caire més conceptual a “Notes additionnelles à l'essai d'histoire générale des fleurs” que inclou cinc apartats. El primer “Rôle des fleurs et des plantes dans la médecine”, el segon “Rôle des fleurs dans les parfums”, el tercer “Rôles des fleurs dans les arts”, el quart “Particularités et curiosités relatives a certaines fleurs ou plantes” i un darrer cinquè “Les fleuristes”.

Al tercer apartat, el qual fa referència al paper de les flors dins de l'art, es presenta un repertori que té origen des de l'antiguitat. Es remarca la rellevància del tema floral a l'art decoratiu i específicament a finals del segle XIX, el qual està molt present a la decoració artística. Un altre aspecte tractat en aquest punt són les flors artificials que procedien de la Xina i que es van introduir a París amb l'obertura d'establiments que esdevenen una autèntica indústria. També es fa referència a les tradicions i les festivitats relacionades amb les flors com la *Rose d'Or* o els *Jeux Floraux*, a més dels símbols florals nacionals francesos.

El capítol més extens de tota l'obra és “Histoires spéciales de fleurs”, en què s'inclou la història, el simbolisme amb algunes poesies, l'explicació científica i la botànica d'un total de 242 flors (vegeu Apèndix Documental 2.2.). Com s'anotava al començament del llibre, es tractava d'una selecció d'aquelles que interessaven més a l'època:

*Le but que l'auteur de ce livre s'est proposé, est d'intéresser les lecteurs aux origines et à l'histoire de quelques-unes des fleurs les plus connues, les plus renommées, de celles que les amateurs ont le plus souvent l'occasion de voir et d'admirer.*³¹³

La quantitat recollida de flors esdevé tot un complex compendi d'un ampli repertori. Però es del tot interessant la concepció a l'hora de presentar una conjunció entre el simbolisme i l'horticultura. Les informacions botàniques s'expandeixen amb apartats com “Notes spéciales sur certains procédés de culture” i “Résumé avec explication des

313 VILLARD, 1900, p. 3.

principaux termes botaniques et horticoles employés” que es dediquen a l'adequat procediment del manteniment de les flors.

El llibre finalitza amb un apartat de vessant simbòlic, “Table alphabétique des fleurs ou plantes” amb històries relacionades amb l'origen de les flors i les plantes.

Les fleurs à travers les âges et à la fin du XIXe siècle esdevé un autèntic manual simbòlic de les flors. Es diferencia dels llibres de llenguatge de les flors que s'havien publicat a les dècades anteriors pel rigor botànic i hortícola, fruit de la promoció de la *Société Nationale d'Horticulture de France*.

2.1.2. Societat Catalana d'Horticultura de Barcelona: difusora de l'art floral

2.1.2.1. Orígens i evolució de la institució

L'any 1874 es va fundar a Barcelona la Societat Forestal creada per una agrupació de professionals de jardineria i floricultura. Al 1890 passà a anomenar-se Societat Catalana d'Horticultura (fig.24) presidida per Joaquim Escrivà de Romaní, marquès de Monistrol d'Anoia i d'Aguilar i baró de Beniparrell. Uns anys després, al 1906 es va adherir a la Federació Agrícola Catalano-Balear (1899-1921).³¹⁴ Més endavant, s'anomenà Foment de l'Horticultura ubicada a la seu de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre,³¹⁵ entitat que ja havia estat en contacte amb les anteriors Societat Forestal i Societat Catalana d'Horticultura. La institució variarà de noms fins arribar a constituir-se l'any 2003 el Gremi de Jardineria de Catalunya a partir de la fusió de l'Associació Catalana d'Empreses de Jardineria i el Gremi de Jardineria de Terrassa i Comarca,³¹⁶ tot restant vigent a l'actualitat.

314 Informació de l'Arxiu de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre facilitada per Josep Maria Majó, actual bibliotecari.

315 Referent a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, vegeu: CAMINAL, Montserrat, “L'Institut Agrícola Català de Sant Isidre”. A: *Història política, societat i cultura dels Països Catalans. Vol. 7: La consolidació del món burgès 1860-1900*. Barcelona, 1996, pp. 250-251; TERMES, Josep “L'Institut Agrícola Català de Sant Isidre”. A: TERMES, Josep, *Història de Catalunya. De la Revolució de setembre a la fi de la guerra civil 1868-1939*. Barcelona, 1987, pp. 107-109.

316 Referent als orígens de l'actual Gremi de Jardineria de Catalunya, vegeu: apartat “Presentació” de la pàgina web del Gremi de Jardineria de Catalunya a Terrassa: <<http://www.gremijardineria.com>> [Consulta 08-11-2010]; “Entrevista: Andreu Massoni, Presidente del Gremi de Jardineria de Catalunya”, *Monográfico especial de La Vanguardia: Diseño de exteriores, interiorismo & jardinería*, 26-03-2009, p. 2.

Fig.24. Logotip de la Societat Catalana d'Horticultura.
(*Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, p. 1).

La Societat Catalana d'Horticultura estava formada per horticultors, jardiners, industrials i constructors dedicats a la fabricació i venda de productes nacionals i estrangers, propis per a la jardineria i l'horticultura, constituïts com a una entitat gremial. Fomentava l'ensenyament de l'horticultura i mantenia contínues relacions amb els centres anàlegs de l'estranger.

Una presentació de la Societat Catalana d'Horticultura la trobem a la guia de Joan Roca, *Barcelona en la mano. Guía de Barcelona y sus alrededores*, a la segona edició corresponent a l'any 1895. Dins de l'apartat "VII Vida corporativa. Sociedades y Corporaciones profesionales" es ressenya:

Objeto: promover el desarrollo y progreso de la Horticultura en sus varias manifestaciones y atender á la defensa de los legítimos intereses de la clase. Al efecto fomenta la enseñanza hortícola, publica una revista mensual de horticultura práctica, sostiene una biblioteca y un gabinete de lectura de publicaciones de la especialidad, promueve y realiza importantes exposiciones y concursos hortícolas, sostiene relaciones con las asociaciones análogas del extranjero y dirime á instancia de las partes cuantas cuestiones puedan surgir entre horticultores, entre éstos y los particulares ó entre patronos y operarios. A más de socios de mérito, honorarios, fundadores, numerarios y corresponsales, admite á los oficiales horticultores en calidad de supernumerarios. Dispone de un local desahogado, con una gran terraza muy adecuada para la celebración de concursos. En 1891 organizó una

*importante exposición en el Salón de San Juan. A esta asociación débase en gran parte el adelanto de la Horticultura en Barcelona.*³¹⁷

2.1.2.1.1. Diversitat de seus al tombant del segle XX

Originàriament la seu de la Societat Catalana d'Horticultura estava ubicada al carrer Alt de Sant Pere, número 27 principal. Entre les instal·lacions es comptava amb salons de lectura, biblioteca i espais per a la realització de classes. A partir de 1895 es van impartir de forma gratuïta classes nocturnes per a reputats professors, pràctica que va continuar més endavant.³¹⁸

A l'estiu de 1896 es trasllada a la torre de Ferran Puig a Sant Gervasi de Cassoles. Es tracta d'un edifici de grans dimensions que disposa de jardins annexos i àmplies sales per a formació que permetien continuar amb les activitats anteriors.³¹⁹

La biblioteca de la Societat Catalana d'Horticultura, constituïda com a entitat privada, va rebre una subvenció de 60 títols de la Diputació de Barcelona el 17 de juny de 1896.³²⁰

La gran part de la documentació històrica del fons d'aquesta entitat es va disposar a l'Arxiu Nacional de Catalunya (Sant Cugat del Vallès) que és on es conserva actualment.³²¹

El 29 d'abril de 1900 s'inaugurava oficialment el segon trasllat de la Societat Catalana d'Horticultura al carrer Or, número 46 de Gràcia; tot ocupant el pis principal de l'edifici. Entre les instal·lacions es comptava amb el saló d'actes, dependències annexes destinades a secretaria i classes. El canvi es va fer per les dificultats sorgides amb el propietari de l'anterior local.³²²

317 ROCA, 1895, p. 233; *Diario de Barcelona*, 01-04-1891 (tarda), núm. 91, p. 4002.

318 *Diario de Barcelona*, 12-09-1895 (matí), núm. 255, pp. 10483-10484; 27-10-1900 (matí), núm. 300, p. 12227.

319 "Traslado del local de la Sociedad", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 08-1896, pp. 113-114.

320 COMAS, 2001, p. 186.

321 Informació facilitada per Josep Maria Majó, actual bibliotecari de l'Institut Agrícola. La resta de documentació que resta a l'Arxiu de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, es troba en procés de classificació. Per aquest motiu no se'ns ha permès realitzar la seva consulta, malgrat que ens han informat que referent a la Societat Catalana d'Horticultura, conserven la *Revista Hortícola* (anys 1890 a 1896) que hem pogut consultar en d'altres arxius i biblioteques de Barcelona.

322 MIQUEL, Ramon, "Inauguración del nuevo local social y sesión celebrada en honor del Excelentísimo Sr. Marqués de Monistrol", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura*

L'entitat torna a fer un altre trasllat, i n'ubica la seu a l'Avinguda Tibidabo, número 36. Desconeixem la data exacta del canvi però havia d'ésser abans de 1908 ja que així consta a la *Guia de Barcelona* d'aquell any:

En la llamada avenida del Tibidabo, se halla una caprichosa casa-torre, señalada de nº36 y de la que es propietario Don Antonio Torrents.

*Competentísimo el mismo en materia de horticultura, en su dicha propiedad, tiene domicilio la Sociedad Catalana de Horticultura, unida á una Biblioteca Popular Dominical y á la publicación de una Revista, que dirige el mencionado señor. Deseoso de acrecentar entre sus conciudadanos el amor á esta clase de estudios, consocia todo cuanto juzga beneficioso al desarrollo de la horticultura, dando así un ejemplo digno de imitarse. Es merecedora de ser conocida la Biblioteca, en la que figuran muchas obras de la que es autor el mentado señor Torrents.*³²³

El propietari de l'edifici era Antoni Torrents i Monner, comissari general de l'*Exposició de plantes i flors* de l'any 1895 celebrada per l'entitat i director de la *Revista Hortícola* des de 1896.

2.1.2.1.2. *Revista Hortícola*: la publicació pròpia

La Societat Catalana d'Horticultura publicava periòdicament la *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura. Floricultura, Horticultura, Jardinería, Arboricultura, etc. Estudios prácticos sobre Parques y Jardines. Plantas de utilidad y ornato*, publicació pròpia com també tenia la *Société Nationale d'Horticulture de France*. Tenim constància que va estar vigent del 1892 fins al 1907 a partir dels números conservats als arxius i biblioteques de Barcelona.³²⁴

La *Revista Hortícola* s'estructura a partir de breus articles de temes diversos que giren al voltant dels vegetals. Des d'un vessant de caire botànic, es tracten anomalies, nous avanços, noves varietats i propietats de plantes, flors i hortalisses. Es dediquen uns articles a tractar les propietats botàniques com la procedència i les formes de cultiu d'un

práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura, 05-1900, pp. 65-67; Diario de Barcelona, 04-05-1900 (matí), núm. 124, p. 5353.

323 *Guía de Barcelona. Enciclopedia Artística*, 1908, p. 383.

324 AHCB, BC i BPA.

seguit de flors com la camèlia, l'orquídia, la dàlia, el gladiol, el narcís, el llúpol i el gira-sol. Es presenten els vegetals corresponents a cada mes a horticultura, arboricultura i floricultura. Així mateix, es recullen articles procedents de França, com a exemple d'un dels països capdavaners en horticultura; a més de les cròniques de les exposicions i els concursos sobre plantes i flors nacionals i internacionals.

Com veurem, també va incloure articles sobre les connotacions simbòliques dels vegetals.

Per la numeració, es devia haver començat a editar a l'any 1882, quan encara era la Societat Forestal. Segons consta a la biblioteca de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, la Societat Forestal inicia la publicació de la seva revista des del novembre de 1874, essent-ne director el senyor Rafael Roig i Torres, Secretari general de la institució.³²⁵

La recerca realitzada ens permet afirmar que a partir del 1923 es va passar al *Butlletí Oficial de Foment Nacional de l'Horticultura* dirigida per Nicolau M. Rubió. Al primer número es deixaven constatatats els propòsits d'aquesta nova publicació els quals consistien en presentar uns articles més senzills i modestos respecte a la *Revista Hortícola*, amb un reflex fidel de la realitat.³²⁶ Aquest butlletí, que pertanyia al Foment Nacional de l'Horticultura, tenia com objectiu ajudar als horticultors per a millorar l'art dels jardins i l'amor a les plantes, tot continuant amb la filosofia de la Societat Catalana d'Horticultura.

2.1.2.2. Exposicions i concursos de plantes i flors

Segons podem constatar, les primeres mostres de plantes i flors comencen al 1891, un any després de la creació de la Societat Catalana d'Horticultura, i es van anar realitzant periòdicament a començaments del segle XX. Recollim fins al 1912 per tal d'adequar-nos al marc cronològic de les arquitectures de l'oci que tractarem en capítols posteriors.

La primera exposició hortícola promoguda per la Societat Catalana d'Horticultura es titulà *Exposició de plantes i flors*. Fou inaugurada el 7 de juny de 1891 (fig.25), va ocupar el Saló de Sant Joan i bona part del Palau de Ciències, units amb la construcció d'un

325 Informació de l'Arxiu de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre facilitada per Josep Maria Majó, actual bibliotecari.

326 "Crònica: Els nostres propòsits", *Butlletí Oficial de Foment Nacional de l'Horticultura*, 06-1923, núm. 1, pp. 5-6.

pont,³²⁷ i la instal·lació de dos umbracles, tot restant oberta fins al 8 de juliol. Va ser alhora la primera exposició dedicada a la floricultura i l'horticultura que es va celebrar a Barcelona, tot rebent subvencions de la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona.

Es va organitzar en cinc seccions: vegetals vius; flors, fullatges i fruites; parcs, jardins i hortes; arts i indústries aplicables a l'horticultura i la darrera a literatura i iconografia hortícoles, amb la corresponent repartició de premis. És del tot significatiu que ja des de la primera mostra expositiva s'inclogués un apartat de caire artístic, aspecte que es desenvolupà com veurem al llarg d'aquest capítol.

Entre les activitats proposades, es van realitzar dos concursos de flors tallades i rams, inaugurats el 18 i el 25 de juny i alguns concerts, a més d'establir un mercat de flors per a la corresponent distribució i venda.

327 El *Diari de Barcelona* anava informant, quasi diàriament, de l'organització i els esdeveniments produïts en aquesta exposició: *Diario de Barcelona*, 01-04-1891 (tarda), núm. 91, p. 4002; 14-04-1891 (matí), núm. 104, pp. 4547-4548; 18-04-1891 (matí), núm. 108, p. 4755; 26-04-1891, núm. 116, pp. 5131-5132; 05-05-1891 (matí), núm. 125, p. 5475; 14-05-1891 (tarda), núm. 134, pp. 5930-5931; 17-05-1891, núm. 137, p. 6036; 20-05-1891 (tarda), núm. 140, p. 6169; 21-05-1891 (tarda), núm. 141, p. 6218; 22-05-1891 (matí), núm. 142, p. 6228; 23-05-1891 (matí), núm. 143, p. 6275 i 23-05-1891 (tarda), p. 6314; 30-05-1891 (matí), núm. 150, p. 6564; 31-05-1891, núm. 151, p. 6611; 03-05-1891 (matí), núm. 154, pp. 6723-6724; 06-05-1891 (matí), núm. 157, pp. 6867-6868 i 06-05-1891 (tarda), p. 6906; 10 de juny de 1891 (matí), núm. 161, p. 7036-7037; 11-05-1891 (matí), núm. 162, p. 7093 i 11-05-1891 (tarda), p. 7121; 12-06-1891 (matí), núm. 163, p. 7133 i 12-06-1891 (tarda), p. 7161; 15-06-1891, núm. 166, p. 7258; 16-06-1891 (matí), núm. 167, p. 7275 i 16-06-1891 (tarda), p. 7313; 18-06-1891 (matí), núm. 169, p. 7371; 19-06-1891 (matí), núm. 170, p. 7418; 20-06-1891 (tarda), núm. 171, p. 7497; 21-06-1891, núm. 172, p. 7508; 22-06-1891, núm. 173, p. 7557; 24-06-1891, núm. 175, p. 7628; 26-06-1891 (tarda), núm. 177, pp. 7745-7746; 28-06-1891, núm. 179, p. 7805; 29-06-1891, núm. 180, pp. 7843-7844 i 7848-7851; 01-07-1891 (matí), núm. 182, p. 7893; 02-07-1891 (matí), núm. 183, p. 7940; 04-07-1891 (tarda), núm. 185, p. 8073; 05-07-1891, núm. 186, p. 8085.

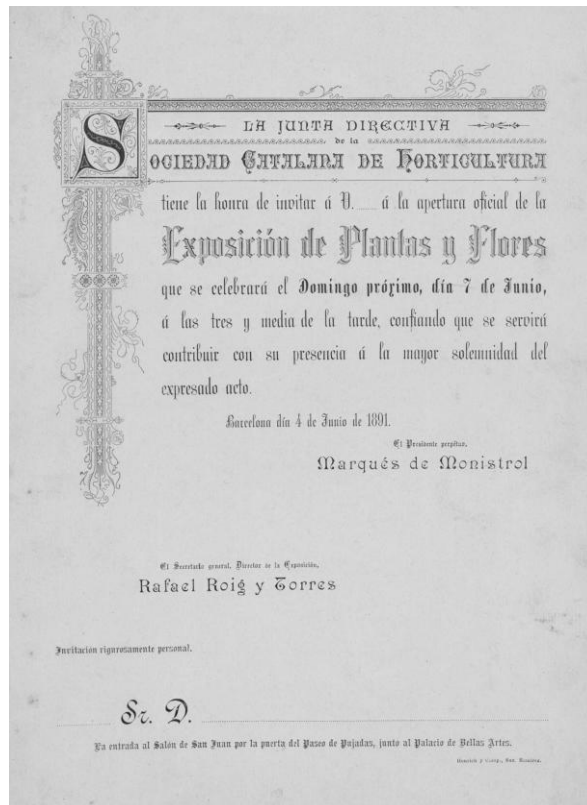

Fig.25. Invitació de l'Exposició de plantes i flors del 1891 de la Societat Catalana d'Horticultura. (AHCB, sense catalogar).

En aquesta primera exposició participen els horticultors Domingo Aldrufeu, Joaquim Aldrufeu, Ramon Bosch, Joan Camprubí, Feliu Camprubí, Pere Coll, Faust Coll, Francesc Corner, Miquel Cortés, Simó Dot, Ginés Flaquer, Ignasi Font, Ginés Girbau, Vicenç Llanés, Isidre Marimon, Ricard Mont, Lluís Pastó, Josep Pastó, Ramon Pérez, Antoni Piera, Joan Puigdomenech, Felip Ribas, Pere Rifé, Josep Riglot, Pere Rodó, Tomás Sagalá i Joan Santamaría, entre d'altres socis.

Els horticultors de la Societat Catalana d'Horticultura van nomenar president perpetu de la institució al marquès de Monistrol i d'Aguilar. El pergami del nomenament, realitzat per Josep Pascó, juntament amb un cofre que guardava un altre pergami amb les signatures dels horticultors participants, es va exhibir als aparadors de la Joieria Masriera al carrer Ferran a començaments d'agost de 1891.³²⁸

L'Exposició de plantes i flors va aconseguir ésser una mostra d'èxit i punt de referència per a les futures exposicions hortícoles a Barcelona.

328 *Diario de Barcelona*, 06-08-1891, núm. 218, p. 9298; *La Ilustración Artística*, 29-06-1891, núm. 496, p. 405.

L'any 1895 es celebrà una segona *Exposició de plantes i flors* que resultà ser sens dubte l'exposició de la Societat Catalana d'Horticultura que va obtenir més repercussió a la ciutat. També va comptar amb la subvenció de la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona, com ja s'havia fet a la primera exposició.

La Societat Catalana d'Horticultura va lliurar un diploma a l'alcalde de Barcelona, Dr. Bartomeu Robert, en reconeixement a la seva tasca (fig.26). Es dedicà un número extraordinari de la *Revista Hortícola* corresponent als mesos de juny i juliol, àmplia informació que ens permet resseguir les activitats realitzades durant tot el període.³²⁹

Fig.26. Diploma concedit al Dr. Robert per la Societat Catalana d'Horticultura en reconeixement de la seva tasca durant l'*Exposició de plantes i flors* del 1895.
(All Collection, 2010 (en línia)).

329 *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, pp. 1-117. Número extraordinari de l'*Exposició de plantes i flors* de 1895.

El *Diari de Barcelona* va resseguir la crònica de l'exposició: *Diario de Barcelona*, 11-05-1894 (matí), núm. 131, p. 5524; 12-05-1894 (matí), núm. 132, p. 5579; 13-05-1894, núm. 133, pp. 5635-5636; 15-05-1894, núm. 135, p. 5725; 01-06-1894 (matí), núm. 152, p. 6416; 05-06-1894, núm. 154, pp. 6509-6510; 04-06-1894, núm. 155, p. 6557; 11-06-1894, núm. 162, p. 6869.

L'exposició s'inaugura el 18 de maig i resta oberta fins a l'11 de juliol, amb l'ampliació d'uns dies de la data prevista a conseqüència de l'èxit aconseguit. Es realitza al Palau de Belles Arts, als Salons de Sant Joan i de la Reina Regent i als jardins laterals i posteriors (fig.27).

La mostra es divideix en cinc seccions que són les mateixes que les de l'exposició del 1891: vegetals vius; flors, fullatges i fruites; parcs, jardins i horts; arts i indústries aplicables a l'horticultura i finalment literatura i iconografia hortícola. És especialment interessant la darrera secció per la connotació artística que professa. Entre les concessions dels premis destaquem les medalles de segona classe a Marià Vergara per la seva *Bibliografía de la Rosa*, a Josep Serra per la bona execució i punts de vista de les fotografies, a Balmas Casamajó i Víctor Labielle per les làmines litografiades que representen plantes i flors i a Josep Subietas pels dibuixos i litografies.³³⁰

330 BOFILL, Artur, "Fallo del Jurado de la Exposición de Plantas y Flores", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, pp. 62-63. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895.

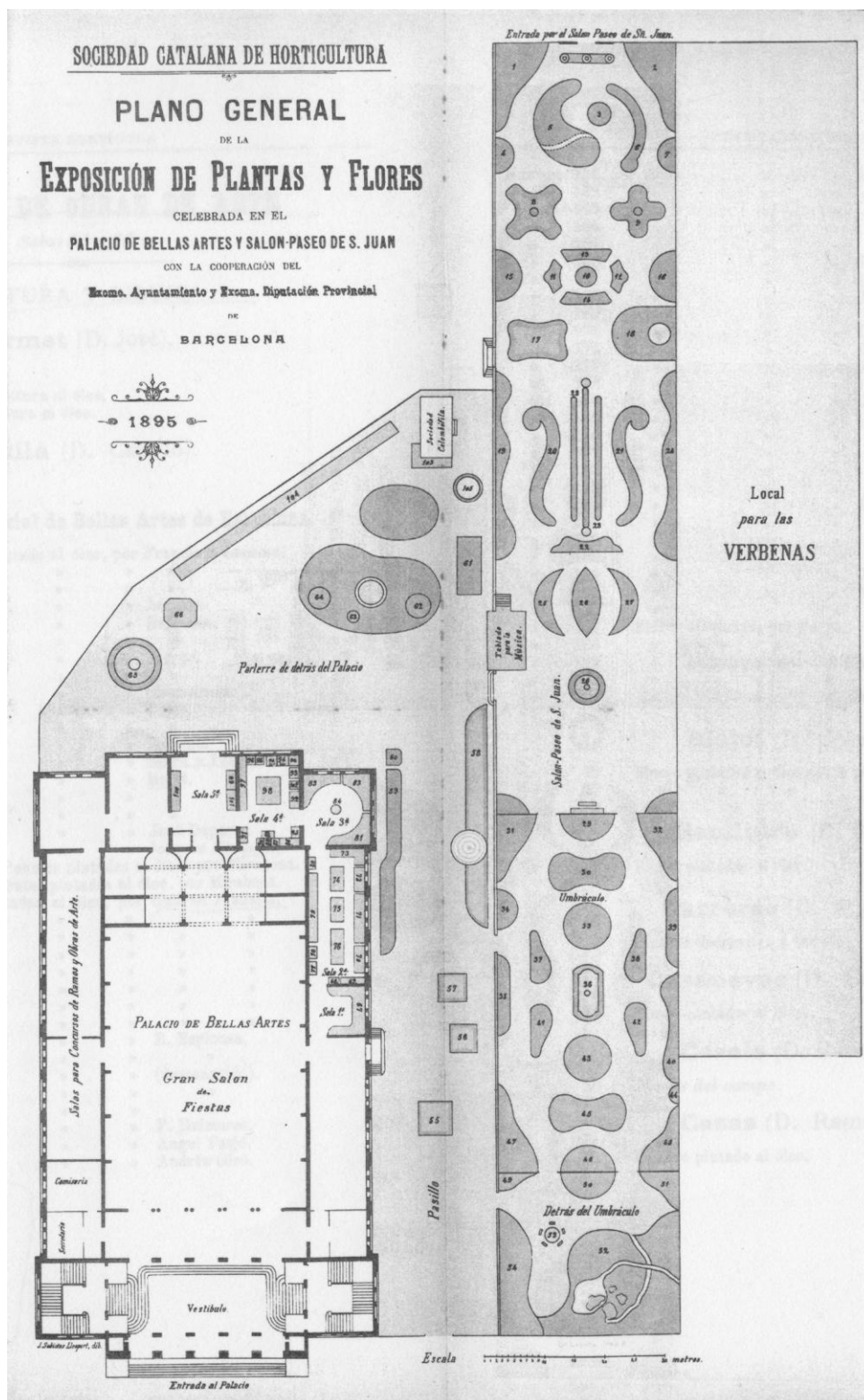

Fig.27. Pla general de l'Exposició de plantes i flors de la Societat Catalana d'Horticultura del 1895. (Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura, 06/07-1895, núm. 152, p. 17).

S'arriben a realitzar tres concursos de rams i flors inaugurats l'1, el 15 i el 26 de juny. Els expositors hortícoles que es van presentar van ser Joaquim i Domingo Aldrufeu, Manuel Armengol, Pere Brunat, Pere Coll, Faust Coll, Joan Coma, Miquel Cortés, Simó Dot, Francesc Ysern, Vicent Llanés, Marqués de Monistrol, Ricard Mont, Josep Oller, Josep Panyella, Ramon Pérez, Joaquim Piera i Josep Vidal, horticultors presents en d'altres mostres de la Societat Catalana d'Horticultura.³³¹ El repartiment de medalles i diplomes als guanyadors es produí a finals d'octubre.³³²

Les pròpies flors i plantes s'afegiren a la decoració de l'exposició vegetal com elements decoratius.³³³ Així es fa a la clausura de l'esdeveniment expositiu, on la taula presidencial estava decorada amb una garlanda de flors.³³⁴

Dins d'aquesta exposició, es celebra el certamen d'obres d'art inaugurat el 20 de juny al Palau de Belles Arts. Aquesta activitat tenia com a principal objectiu l'exhibició d'obres

331 "Primer concurso de ramos y flores celebrado el día 1 de junio de 1895", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, pp. 20-22. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895; "Segundo concurso de ramos y flores celebrado el día 15 de junio de 1895", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, pp. 26-28. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895; "Tercer concurso de ramos y flores", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, pp. 38-39. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895.

332 *Diario de Barcelona*, 29-10-1895 (matí), núm. 302, p. 12372.

333 Les plantes i les flors també contribueixen a la decoració dels espais expositius durant l'època a Barcelona. A tall d'exemple, davant de la immensa quantitat de possibles casos, citem que les finestres de l'antic *Cafè-Restaurant de l'Exposició Universal de 1888* estaven guarnides amb conjunts florals per a l'*Exposició Blanca*, tómbola de beneficència organitzada per senyoretes, el 1906: *La Ilustració Catalana*, 20-05-1906, núm. 155, pp. 316-317.

Amb la mateixa funció decorativa, les plantes i les flors estaven presents en diversos actes. Entre els nombrosos exemples, anotem algunes decoracions recollides per la premsa de l'època. Els arbustos i les plantes envoltaven el Saló de Cent per una celebració de la Societat Econòmica Barcelonesa: *Diario de Barcelona*, 21-12-1890, núm. 355, p. 15323. A l'acte en memòria del botànic Antoni Cipriano Costa ofert per la Reial Acadèmia de Ciències i Arts en maig de 1896, es va decorar el saló de la institució amb ramillets de flors autòctones per a recordar els seus treballs científics de classificació vegetal: *Diario de Barcelona*, 13-05-1896 (matí), núm. 134, pp. 5751-5752. En l'acte de repartiment dels premis de l'Apostolat de senyores per al millorament de la classe obrera de 1906, les garlades de flors van omplir el Palau de Belles Arts: *La Ilustració Catalana*, 08-07-1906, núm. 162, p. 420.

334 "Clausura de la exposición y reparto de premios, 15 de julio de 1895", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, p. 66. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895.

artístiques relatives a les temàtiques de plantes, flors i fruites, en totes les seves classes i manifestacions com dibuixos, pintures i escultures. La comissió organitzadora va nomenar un jurat especialment format per personalitats competents del món artístic. Així el president fou Francesc Soler i Rovirosa, el secretari Josep Maria Barnadas, i entre els membres destacaven Francesc Miquel i Badia³³⁵, Raimundo Casellas, Josep Pascó i Modest Urgell.

La innovació de la mostra radicava en el fet que els horticultors, mitjançant la presentació d'espècies florals, oferien un ric material de fonts d'inspiració als artistes que els permetia crear infinitats de composicions. Així es deixa constatat en el discurs inaugural:

El jardinero cuida y mimra la flor ó la planta; pero el artista la siente por modo personal y peculiar, como lo demuestran las variadísimas expresiones tanto pictóricas como esculturales de este especial carácter, que llegan con frecuencia á idealizar la flor, separándose más ó menos de la verdad, sin que por esto sufra en nada el concepto artístico y bello (...)

*El horticultor moderno al esforzarse con empeño en dilatar los vastos límites de la flora, presenta de este modo nuevas formas al artista. Ahí tienes, te dice la "Sociedad Catalana de Horticultura", nuevos tonos y matices, nuevas luces y colores; más motivos para inspirarte; los que luchando á brazo partido con la Naturaleza he adquirido para ti; ahí tienes más elementos, más impresiones que puedes immortalizar en tus lienzos, en tus barro y maderas, en tus metales y porcelanas. (...) Y es evidente que este abrazo ha de tener para todos, alcance provechoso, puesto que nuestros artistas han sabido cultivar con sumo gusto el concepto artístico de la flor.*³³⁶

A *La Vanguardia* es reconeixia la novetat d'aquest certamen ja que donada la importància que tenien les obres artístiques amb representacions de vegetals al llarg del segle XIX, no s'havia celebrat a Barcelona una mostra al respecte fins aleshores:

335 Francesc Miquel i Badia publicava per aquestes dates: MIQUEL, Francesc, "Las flores y el arte", *Diario de Barcelona*, 24-06-1895, núm. 175, pp. 7456-7458.

336 AGUILÓ, Isidor, "Discurso inaugural del Certamen de obras artísticas relativo á plantas y flores", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, pp. 30-31. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895.

*Parece raro que nunca se hubiese pensado por parte de nuestros artistas en celebrar una exposición de la flora aplicada al arte, cuando tan frecuentes son en los centros extranjeros las exhibiciones de esta naturaleza. Y más inexplicable todavía resulta esta omisión entre nosotros, si se considera que la pintura de la flor ha sido una tradición constante de nuestro arte, por lo menos en lo que va de este siglo, próximo á finir. A partir de la de 1803, primera exposición pública de que tengamos noticia, no es dable hallar un catálogo ó noticia de exposición artística donde no figuren en diseño ó en color las galas esplendorosas de la vegetación, plantas, frutos, y flores. Así como las de arte puro, han abundado siempre en Cataluña las manifestaciones de arte aplicado, referente á la flora. Recuérdese sino toda la historia de nuestras industrias artísticas, desde los floreados hierros de nuestras Catedrales, hasta los ramajes y flores de la cerámica popular.*³³⁷

Per tant, es felicita la iniciativa de la comissió de l'exposició de la Societat Catalana d'Horticultura d'obrir un concurs d'obres d'art antigues i modernes que tenien com a motiu essencial la flor, la qual és considerada com l'ornament més espiritual de la natura.

Les obres artístiques es disposen a les sales 6 i 7 del Palau de Belles Arts. Hi figuren obres d'artistes de renom de l'època com Ramon Casas, Alexandre de Riquer, Josep Pascó, Josep Mirabent i Joan Pellicer, entre d'altres. També forma part de la mostra una col·lecció pictòrica de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts de Llotja a iniciativa del professor de flors, Josep Mirabent, amb pintures florals dels professors Salvador Molet, Josep Serra, Joaquim i Gabriel Planella i Claudi Lorenzale; a més d'obres procedents del Museu del Palau de Belles Arts i de col·leccionistes particulars.³³⁸

337 "Concurso de obras de arte relativas a la vegetación", *La Vanguardia*, 13-06-1895, núm. 4353, p.1. Article reproduït a *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, p. 25. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895.

338 "Certamen de obras de arte relativo á plantas, flores y frutas", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, pp. 19-20. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895; "Exposición de obras de arte relativas á plantas y flores", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, p. 28. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895; AGUILÓ, Isidre,

Entre les obres premiades destaquem dins de la secció de pintura, *Retama* de Ramon Casas amb medalla de primera classe i *Bodegó* de Ricard Urgell amb medalla de segona classe. A la secció de dibuixos i projectes decoratius van sortir premiats *Apunts* d'Alexandre de Riquer i *Dibuixos de plantes i flors* de Ferran Xumetra.³³⁹

Sabem que algunes dones van participar al certamen d'obres d'art,³⁴⁰ set de les quals van obtenir premis, com Josefa Blajot, Concepció Domènech o Antònia Farreras.

“Discurso inaugural del Certamen de obras artísticas relativo á plantas y flores”, *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, pp. 29-32. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895; CASELLAS, Raimon, “Exposición artística de la flor. Pinturas antiguas”, *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, pp. 33-34. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895.

339 *El Diari de Barcelona* informava contínuament dels diversos esdeveniments relacionats amb l'exposició: *Diario de Barcelona*, 23-04-1895 (matí), núm. 113, p. 4827; 12-05-1895, núm. 132, pp. 5643-5644; 14-05-1895 (matí), núm. 134, pp. 5707-5708; 15-05-1895 (matí), núm. 135, p. 5758; 17-05-1895 (matí), núm. 137, p. 5853; 19-05-1895, núm. 139, pp. 5938-5939; 20-05-1895, núm. 140, p. 5986; 21-05-1895 (matí), núm. 141, p. 6004; 22-05-1895 (matí), núm. 142, p. 6054; 23-05-1895, núm. 143, p. 6100; 25-05-1895 (matí), núm. 145, p. 6180; 26-05-1895, núm. 146, p. 6222; 27-05-1895, núm. 147, p. 6269; 28-05-1895 (matí), núm. 148, p. 6283; 30-05-1895 (matí), núm. 150, pp. 6386-6387; 31-05-1895 (matí), núm. 151, pp. 6426-6427; 02-06-1895, núm. 153, pp. 6515-6516; 05-06-1895 (matí), núm. 156, p. 6620; 09-06-1895, núm. 160, p. 6828; 14-06-1895 (matí), núm. 165, p. 7027; 16-06-1895, núm. 167, pp. 7106-7108; 19-06-1895 (matí), núm. 170, p. 7220; 21-06-1895 (matí), núm. 172, p. 7309; 22-06-1895 (matí), núm. 173, p. 7355; 26-06-1895 (matí), núm. 177, p. 7507; 27-06-1895 (matí), núm. 178, pp. 7564-7565; 29-06-1895, núm. 180, p. 7666; 30-06-1895, núm. 181, p. 7708; 03-07-1895 (matí), núm. 184, p. 7812; 04-07-1895 (matí), núm. 185, pp. 7859-7860; 10-07-1895 (matí), núm. 191, pp. 8107-8108; 13-07-1895 (matí), núm. 194, p. 8236; 14-07-1895, núm. 195, p. 8276; 16-07-1895 (matí), núm. 197, p. 8330.

340 Un tema que mereix un estudi amb profunditat és el de les dones modernistes pintores de flors. Francesc Fontbona va presentar el panorama, tot considerant que la pintura de flors al segle XIX es va anar reservant a les dones, a mida que disminuïa l'interès per als pintors professionals malgrat la gran importància que havia tingut al segle XVIII: FONTBONA, 2002, pp. 182-183.

La Sala Parés acollia exposicions de pintura de dones al tombant de segle, iniciativa de Joan Baptista Parés que va inaugurar la primera exposició femenina el 21 de desembre de 1896. Una de les pintores de flors que va merèixer més atenció per part de la premsa i el reconeixement del públic fou Josefina, més coneguda com Pepita, Teixidor.

Al Parc de la Ciutadella, l'escultor Manuel Fuxà va realitzar un bust pòstum que es va inaugurar el 1917, es tracta del retrat de l'única dona que està envoltada de monuments de personalitats masculines. *La Il·lustració Catalana* recollia la reproducció d'una de les seves

Isidor Aguiló, el secretari de la mostra opinava al respecte que:

*Hablar de artistas de la flora y no mencionar á la mujer sería grave descortesía, é injusticia imperdonable: la mujer admira y adora en todas ocasiones á la flor, identificándose con ella; pero cuando se atreve á expresarla en sus lienzos, lo hace con una soltura y franqueza que admiran.*³⁴¹

La Societat Catalana d'Horticultura realitzà una instància a l'alcalde de Barcelona per adquirir les pintures premiades de l'exposició.³⁴²

L'apoteosi que es va aconseguir a l'*Exposició de plantes i flors* de 1895 no es va repetir a posteriors edicions, tot disminuint les seccions en correspondència amb menor espai expositiu. Es produí un parèntesi de deu anys per a una tercera *Exposició de flors i plantes ornamentals* que es celebrà als mesos de juny i juliol de 1905. L'escenari escollit en aquest cas va ser l'umbracle del Parc de la Ciutadella en què es distribuïren vint instal·lacions. Novament, es van realitzar els corresponents concursos de rams, flors tallades i plantes ornamentals.³⁴³ Els expositors hortícoles participants més destacats van

aquarel·les a la portada del número del 23 de juliol de 1905, a més de ressenyes de les seves exposicions a la Sala Parés. Entre aquestes estaven les celebrades al desembre de 1904, la de febrer de 1906 en què presenta *Brots y flors*, la de gener i febrer de 1907, la de maig de 1909, la de maig de 1910 i la de juliol de 1911. Vegeu el buidat realitzat: *La Il·lustració Catalana*, 04-12-1904, núm. 79, p. 817; 23-07-1905, núm. 112, p. 465 (portada); 25-02-1906, núm. 143, p. 118; 03-02-1907, núm. 192, p. 77; 09-05-1909, núm. 310, pp. 365-366; 22-05-1910, núm. 363, p. 327; 16-07-1911, núm. 423, pp. 415-416.

341 AGUILÓ, Isidor, "Discurso inaugural del Certamen de obras artísticas relativo á plantas y flores", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06/07-1895, núm. 152, p. 31. Número extraordinari de l'Exposició de plantes i flors de 1895.

342 ANC1-715-T-99. FONS ANC1-715 / Junta de Museus de Catalunya (ANC). *Acta de la sessió de la Comissió Municipal de Biblioteques, Museus i Exposicions Artístiques de 16.11.1895*, pp. 5-6.

343 "Concurso de Ramos, Flores cortadas y Plantas ornamentales", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06-1905, pp. 49-51; *Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona. Año IV-1905*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1907, p.307.

ser Francesc Casellas, Federic Figuerola, Francesc Grieria, Joan Puigdomènech, Vicent Llanés, Ramon Oliva (fill) i els germans Viñolas, entre d'altres.³⁴⁴

Dos anys després es presenta la quarta *Exposició de plantes i flors*, mostra inaugurada el 15 de juny de 1907 als jardins del Palau de Belles Arts. L'acte d'obertura coincideix amb la celebració de la Festa del clavell, la primera a Espanya. Entre els horticultors participants destaquem a Joan Baseda, Agustí Batlle, Joaquim Bernet, Francesc Climent, Fausto Coll, Simó Dot, Vicent Llanés, Antoni Piera, Joan Puigdomènech i Narcís Simó,³⁴⁵ professionals de l'horticultura que es van presentar als diferents certàmens de les mostres expositives.

Les exposicions de la Societat Catalana d'Horticultura dels inicis de la segona dècada del segle XX es deixen de celebrar en amplis espais per a ubicar-les a la Sala Reig. Al mes de maig de 1912 s'encelbra l'*Exposició de plantes i flors*. Com en d'altres edicions, també fou subvencionada per l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona. La mostra comptava amb tretze instal·lacions de plantes i flors però amb la novetat d'incloure objectes diversos realitzats per jardiners. Hi havia dues seccions: la de flors, en la qual van obtenir el primer premi Vicenç Llanés i Francesc Climent pels seus objectes artístics, i la de plantes i plantes en flor amb els primers premis per a Antoni Piera, Agustí i Andrés Batlle i Antoni Codina.³⁴⁶

Per aquelles mateixes dates, es celebrà l'*Exposició de flors* organitzada pel Sindicat Hortícola Nacional que recollia un ampli conjunt floral, com ara roses, gardenies, clavells, geranis i peònies. Van obtenir premis Josep Bisbal, Ignasi Comillas i Pere Rifé.³⁴⁷

Si fins ara les exposicions organitzades per la Societat Catalana d'Horticultura havien acollit amplis conjunts de plantes i flors, als anys 1911 i 1912 és quan es produeixen exposicions monogràfiques dedicades específicament als crisantems, tanmateix celebrades a la Sala Reig. A la primera mostra, inaugurada el 4 de novembre de 1911,

344 "La Exposición de Floricultura", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 07-1905, pp. 57-61.

345 *Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona. Año VI-1907*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1909, p. 618; *La Ilustració Catalana*, 23-06-1907, núm. 212, p. 397.

346 "Actualidades barcelonesas. Exposición de Plantas y Flores", *La Ilustración Artística*, 27-05-1912, núm. 1587, p. 362.

347 "Barcelona. Exposición de Flores", *La Ilustración Artística*, 13-05-1912, núm. 1585, p. 326.

s'arriben a presentar més de 400 varietats (fig.28), tot assenyalant la rellevància que va aconseguir aquesta planta a començaments del segle XX. Van obtenir premi els horticultors Rafael Piera, Vicenç Llanés, Joaquim Estapé, Ginés Girbau, Joan Laederich, Joaquim Estapé i Francesc Climent i l'horticultora Inés Gallart.³⁴⁸

Fig. 28. *Exposició de Crisantems* del 1911 de la Societat Catalana d'Horticultura. (*La Il·lustració Catalana*, 12-11-1911, núm. 440, p. 670).

Paral·lelament a les mateixes dates, el Sindicat Hortícola de Barcelona presentava al local del Foment del Treball Nacional, una *Exposició de crisantems* de major magnitud amb un total de 2.000 varietats (fig.29),³⁴⁹ cosa que denotava una certa competència ja que es tractava de la mateixa planta i coincidia el període de temps expositiu.

348 *La Il·lustració Catalana*, 12-11-1911, núm. 440, pp. 670 i 679 i 19-11-1911, núm. 441, p. 689; "Barcelona. Exposición de Crisantemos en los Salones de la Casa Reig", *La Ilustración Artística*, 13-11-1911, núm. 1559, p. 747; "Barcelona. Flores y Niños", *La Actualidad*, 07-11-1911, núm. 275, p. 13. A la Biblioteca del MNAC es conserva una invitació de la citada exposició.

349 P., "Barcelona. Exposición de Crisantemos", *La Ilustración Artística*, 20-11-1911, núm. 1560, p. 763; "Barcelona. Exposición de crisantemos en el Fomento", *La Actualidad*, 14-11-1911, núm. 276, p. 14; ROCA, Joan, "Crónicas de actualidad de Barcelona. Una flor exótica y una flor catalana", *La Actualidad*, 14-11-1911, núm. 276, p. 1; "La última exposició de crisantems", *La Il·lustració Catalana*, 19-11-1911, núm. 441, p. 689.

Fig.29. Sala de l'Exposició de Crisantems del 1911 del Sindicat Hortícola de Barcelona.
(*La Il·lustració Catalana*, 19-11-1911, núm. 441, p. 689).

L'any següent, la Societat Catalana d'Horticultura torna a celebrar una altra *Exposició de crisantems* que s'inaugurà el 26 d'octubre de 1912 a la Sala Reig (fig.30).³⁵⁰

Fig.30. Invitació de l'Exposició de *Chrysanthemums* del 1912 de la Societat Catalana d'Horticultura.
AHCB (R-3. Invitació).

La mostra de crisantems va ser visitada pel polifacètic artista i poeta Apel·les Mestres acompanyat de la seva dona, Laure Cèline Radenez. Es conserven algunes fotografies al

350 "Barcelona. Exposición de crisantemos", *La Actualidad*, 02-11-1912, núm. 326, p. 16;
"Exposición de crisantemos", *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros*, 1912, núm. XII, pp.46-48.

respecte (fig.31).³⁵¹ El matrimoni tenia una sensibilitat per les flors. Als viatges realitzats a França el 1885 havien confeccionat herbaris de flors dissecades que conservaven enganxades en petits quaderns;³⁵² el de Laure era de Lyon (figs.32-34) i Apel·les va signar el titulat com *Nos bons souvenirs de Divonne*, datat entre els mesos d'octubre i novembre de 1885 (figs.35-38).³⁵³ A més, Apel·les Mestres va denominar-se el rei de les hortènsies en una afició apassionant per la floricultura practicada al seu domicili particular.³⁵⁴

351 AHCB Documentació personal Apel·les Mestres SD.52-6 Premsa. Crítiques i notes de premsa d'obres literàries i artístiques. 1902-1918, p. 64. AM. 1254 "Exposición de crisantemos, organizada por la Asociación Catalana de Horticultores (Visitada per A. Mestre)", *La Tribuna*, 28-10-1912, núm. 4388, p. 1. AM. 1255 "Exposición de crisantemos en Barcelona (Visita a l'exposició d'A. Mestres i esposa)", *Nuevo Mundo*, 10-1912. Suplement del núm. 983, 10-1912.

352 Sembla que les famílies franceses confeccionaven herbaris per il·lustrar els seus viatges. Un cas excepcional són els àlbums de la família de Charnacé, entre 1844-1895, vegeu: "78 à 88. Albums d'illustrations entourées de plantes séchées. 43 albums in folio-oblong, reliés en demi-chagrin, de 70 à 80 ff. Environ chacun", *Livre d'Heures picard du XVe siècle. 43 albums de photographies, gravures, dessins encadrés de fleurs séchées (1844-1895). Ouvrages sur Port-Royal et le Jansénisme. Livres anciens et Modernes*. Hôtel Drouot, salle 16, le mardi 17 décembre 1996, Paris. Me Bernard Oger-Me Étienne Dumont (commissaires-priseurs associés), Mme J. Vidal- Mégret – M. Hubert Prouté (experts).

353 AHCB Documentació personal Apel·les Mestres SD.52-1 Documentació familiar i personal. Papers de Laura Radenez, esposa d'Apel·les Mestres. AM. 97 Herbari de Laura Radenez, 1880. Es recomana un respecte íntim pel que representa i estimava Don Apel·les Mestres. És un total de 19 làmines. SD.52-2 Documentació personal. Documents personals. AM. 237 "Nous souvenirs de Divonne". Herbari. Octubre - novembre 1885. És un total de 34 làmines.

354 PERMANYER, 1991, pp. 69-71.

Fig.31. Apel·les Mestres i Laure Cèline Radenez a l'*Exposició de crisantems* del 1912 de la Societat Catalana d'Horticultura.
(AHCB AM. 1255).

Figs.32-34. Àlbum amb flors dissecades de Laure Cèline Radenez, Lyon (1885).
 (AHC Documentació personal Apel·les Mestres SD.52-1 Documentació familiar i personal. Papers de Laura Radenez, esposa d'Apel·les Mestres).

Figs.35-38. Àlbum *Nos bons souvenirs de Divonne* amb flors dissecades d'Apel·les Mestres (octubre-novembre de 1885).

(AHC B 5D.52-2 Documentació personal. Documents personals. AM. 237).

A l'època es va aconseguir un augment considerable d'espècies de crisantem i el seu consum es va generalitzar a les Rambles de les Flors.³⁵⁵ La Societat Catalana d'Horticultura dedica un número especial al crisantem a la *Revista Hortícola* del 1901, tot explicant la seva història, llegenda, varietats, cultiu i aplicacions ornamentals; a més de donar-li una atenció especial al llarg dels diferents números de la publicació.³⁵⁶

355 *Diario de Barcelona*, 29-10-1897 (tarda), núm. 302, pp. 12539-12540.

356 "Cultivo de los crisantemos en la China", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 09-1893, núm. 131, pp. 130-131; JAUDIN, "Crisantemas", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1900, pp. 174-175; UDINA, José, "El crisantemo de la India. El crisantemo y la crisantema: su historia, su leyenda, sus variedades, su cultivo y

Francesc Miquel i Badia va mostrar interès pel crisantem escrivint un article sobre aquesta planta amb l'objectiu d'estendre i propagar el seu cultiu. Miquel i Badia atorgava una dimensió artística, tot indicant que a partir de les varietats del crisantem creades pels jardineros de Barcelona, l'artista tenia un ventall de possibilitats de creació artística, cosa que potenciava per tant l'estudi directe de la natura.³⁵⁷ El mateix autor ja havia publicat un article sobre la rosa en què destacava la seva importància davant d'altres flors, el seu perfum, el cultiu i la procedència del seu simbolisme.³⁵⁸

Alexandre de Riquer també li va dedicar especial atenció a aquesta planta, tot publicant el llibre poema *Crisantemes* (1899), d'inspiració simbolista, el qual fou il·lustrat per ell mateix.³⁵⁹

La revista *La Actualidad* recollia la importància adquirida d'aquesta planta a la crònica barcelonina del novembre de 1911, en un article de Joan Roca i Roca, qui era alhora el director de la publicació:

El Japón ha infundido en la vieja Europa el culto de su flor predilecta, el crisantemo. Sin duda á trueque de los beneficios de la civilización occidental

aplicaciones", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1901, pp. 165-183. Número especial dedicat al crisantem; CORTÉS, "Crisantemo (*Chrysanthemum indicum*)", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 12-1903, pp. 125-126 i 08-1904, pp. 19-20; *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 12-1905, pp. 114-116. Altres publicacions de caràcter artístic també van recollir algunes notícies referents al crisantem, com: X. "El cultivo de los crisantemos á la japonesa", *La Ilustración Artística*, 1900, núm. 988, p. 790; GARCÍA, A., "La fiesta de los crisantemos en Kobe", *Hojas Selectas*, 1907, núm. 163, pp. 264-267.

357 MIQUEL, Francesc, "El crisantemo y la crisantema", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1899, pp. 164-167. El mateix article el va publicar coetàniament en el *Diari de Barcelona*: MIQUEL, Francesc, "El crisantemo y la crisantema", *Diario de Barcelona*, 09-11-1898 (matí), núm. 313, pp. 12148-12149. Torna a tractar el tema un any després en MIQUEL, Francesc, "Crisantemos", *Diario de Barcelona*, 31-05-1899 (matí), núm. 151, p. 6057.

358 MIQUEL, Francesc, "El rosal y la rosa", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06-1899, pp. 86-89. Al mateix mes, la revista recollia la notícia de la seva mort. Un mes abans s'havia publicat al *Diari de Barcelona*: MIQUEL, Francesc, "El rosal y la rosa", *Diario de Barcelona*, 10-05-1899 (matí), núm. 130, pp. 5409-5411.

359 L'obra s'anunciava a la premsa, com ara: *Atlantida*, 13-05-1899, núm. 87, p. 11. *Diario de Barcelona*, 13-05-1899 (matí), núm. 133, pp. 5511-5512.

*que con una facilidad tan sorprendente ha sabido apropiarse para su gloria y su provecho, nos ha obsequiado con la flor más exquisita de sus jardines; una flor que suple la ausencia del grato perfume, por la gentileza y variedad de sus formas y la riqueza inagotable de sus matices. Todos los tonos y semitonos de la paleta aparecen maravillosamente reproducidos en los pétalos de esta flor, cual, por la rara facultad de que se halla dotada en punto á admitir toda suerte de hibridaciones y cruzamientos (...). En Europa ha encontrado el crisantemo entusiastas admiradores que dedican á su cultivo los más exquisitos cuidados.*³⁶⁰

L'exaltació del crisantem davant d'altres flors i plantes va contribuir a l'aparició del proteccionisme d'una flor nacional catalana, tot proposant com a opció el clavell. Aquesta va ser defensada per Zulueta, diputat de Vilafranca, en la inauguració de l'*Exposició de crisantems* del Sindicat Hortícola de Barcelona al Foment del Treball Nacional el novembre de 1911.

Entre les diverses activitats organitzades per la Societat Catalana d'Horticultura, cal destacar que també va organitzar diversos concursos hortícoles, independents dels de les exposicions indicades anteriorment. Així el 1892 s'efectua el *Concurs de plantes, flors i fruites*, el primer concurs organitzat en commemoració del quart centenari del descobriment d'Amèrica. Es celebrà del 20 al 27 de novembre als umbracles i salons del local de la pròpia institució, ubicat per aquelles dates al carrer Alt de Sant Pere, número 27 principal. El concurs estava estructurat en tres seccions: plantes vives, fruites i una tercera secció de flors tallades, fullatges i rams. Van participar els horticultors socis de la institució, com ara Albert Ahles, Joaquim Aldrueu, Joan Basseda, Joan Bordas, Joan Camprubí, Felio Camprubí, Pere Coll, Simó Dot, Marià Gajón, Ginés Girbau, Francesc Isern, Cosme Martí, Antoni Miranda, Ricard Mont, Francesc Simó, Miquel Simó i Josep Ventura. Com ja s'havia fet a la primera exposició del 1891, també es va celebrar un concurs de rams i flors tallades.³⁶¹

360 ROCA, Joan, "Crónicas de actualidad de Barcelona. Una flor exótica y una flor catalana", *La Actualidad*, 14-11-1911, núm. 276, p. 1. El mateix text es va publicar al *Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros*, 01/03-1912, núm. IX, pp. 23-25.

361 MONISTROL, Marquès; ROIG, Rafael, "Concurso de Plantas, Flores y Frutas", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 10-1892, núm. 120, pp. 145-148; R. i T., "Concurso de Plantas, Flores y Frutas

L'objectiu del concurs era el d'assaig per a successives mostres que la Societat Catalana d'Horticultura pretén projectar a benefici de l'horticultura nacional i així estar preparada per a competir a nivell internacional. A l'època aquest tipus de mostres ja eren habituals a països com França, Bèlgica, Itàlia i Anglaterra, on l'horticultura i la floricultura havien experimentat un major desenvolupament. S'observa per tant, el desig d'equiparació a nivell europeu que experimentava Barcelona en horticultura però també en d'altres diferents àmbits culturals i artístics.

El segon concurs i també l'últim, segons el marc cronològic estudiat és el *Concurs de flors i rams* dins de l'*Exposició de patates i industries derivades* que s'inaugurà el 5 de juny de 1901 al Saló central del Palau de Belles Arts. Van obtenir premi Marcel·lí Blanch, Joan Bordas, Bonaventura Casalo, Pere Coll, Simó Dot, Lluís Pastor, Joan Puigdomènech, Josep Oller i dues dones, Dolors Castells i Carme Gresa.³⁶²

A les exposicions i els concursos de flors i plantes organitzades per la Societat Catalana d'Horticultura, la dona tenia dret a vot, el qual representava una part considerable de la totalitat del jurat. Això ho constata el jurat format per senyores als *Concursos de flors tallades i rams* de l'*Exposició de plantes i flors* de 1891³⁶³ o als *Concursos de rams, flors tallades i plantes ornamentals* a la *III Exposició de Belles Arts i Industries Artístiques* de 1896.³⁶⁴ La gran part eren familiars directes dels horticultors o del Comitè presidencial. La responsabilitat del dret a vot fou exclusiu quan se'ls va donar la possibilitat d'ésser les responsables d'escollir la flor nacional d'Espanya, com ja s'havia produït en d'altres països. Va ser una iniciativa de Jorge de Oyarzábal, cònsol de Nicaragua a Boston, presentada al 1901.³⁶⁵ Desconeixem si finalment es va arribar a portar a terme.

de 1892", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1892, núm. 121, pp. 161-166. El *Diari de Barcelona* també realitzà la crònica de l'exposició: *Diario de Barcelona*, 24-10-1892, núm. 298, p. 12426; 21-11-1892, núm. 326, pp. 13637-13638; 24-11-1892 (matí), núm. 330, p. 13747; 26-11-1892 (matí), núm. 332, pp. 13836-13837; 29-11-1892 (matí), núm. 334, p. 13942.

362 *Diario de Barcelona*, 22-05-1901 (matí), núm. 142, p. 6370; 05-06-1901 (matí), núm. 156, p. 6986; 06-06-1901, núm. 157, p. 7026; 30-06-1901, núm. 181, p. 8065.

363 *Diario de Barcelona*, 18-06-1891 (matí), núm. 169, p. 7371.

364 *Diario de Barcelona*, 29-05-1896 (matí), núm. 150, p. 6453.

365 OYARZÁBAL, Jorge, "La flor nacional", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 07-1901, p. 97.

Les senyores eren assídues visitants d'aquestes mostres florals pel seu remarcad interès pel món vegetal. A la *Fira Concurs Agrícola* del 1898 es van disposar seccions especials d'horticultura, jardineria i floricultura perquè les dones poguessin fer un aprenentatge teòric i pràctic del cultiu de les plantes d'esbargiment i ornamentació.³⁶⁶

A una crònica de l'*Exposició de flors i plantes ornamentals* del 1905 de la mateixa societat, s'identificava directament de forma explícita a les dones amb les flors. Aquest és un aspecte arrelat al pensament vuitcentista que exposarem de forma detinguda en referència al component simbòlic dels programes decoratius de les arquitectures de l'oci:

*Si las flores presentadas no lucieron lo que fuera de desear, estamos seguros de que el jurado hubiera vacilado á haberlos de conceder á las hermosas flores de colores claros con vestidos de gasa y sombreros vaporosos que en elegantes y deslumbradores bouquets se agrupaban á trechos.*³⁶⁷

2.1.2.3. Participació a les Exposicions de Belles Arts de Barcelona

És interessant remarcar com la Societat Catalana d'Horticultura participà a les exposicions de Belles Arts organitzades per l'Ajuntament de Barcelona. La inclusió de les plantes i les flors en mostres dedicades a les manifestacions artístiques és un clar component que ens assenyala l'augment de rellevància que va adquirir la flora a finals del segle XIX, per tal d'ésser exposades en paral·lel amb obres d'art.

La representació de la Societat Catalana d'Horticultura dins de les exposicions de Belles Arts s'inicia l'any 1894, tot corresponent a la segona edició de l'*Exposició de Belles Arts i Industries Artístiques*. Es realitzen dos concursos de rams, flors tallades i objectes de decoració al Palau de Belles Arts. El primer es celebra el 12 de maig i el segon el 2 de juny. Van participar els horticultors de la institució, com ara Joaquim Aldrufeu, Joan Baseda, Faust Coll, Pere Coll, Joan Lluís Coma, Cosme Martí, Simó Dot, Baudilio Dot, Josep Estapé, Ginés Girbau, Vicent Llanés, Cosme Martí, Ramon Pérez, Joaquim Piera,

366 SUBIETAS, J., "Feria Concurso Agrícola. Mayo-junio de 1898", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1897, p. 167.

367 "La Exposición de Floricultura", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 07-1905, p. 60.

Rafael Piera, Antoni Piera, Joan Puigdomènech, Antoni Trulls i Josep Vidal. Els premis es van repartir el 10 de juny al Saló de la Reina Regent.³⁶⁸

Tanmateix, la presència de la Societat Catalana d'Horticultura va continuar a la *III Exposició de Belles Arts i Industries Artístiques* de 1896. En aquest cas, els espais per a la celebració dels concursos s'amplien a més del Palau de Belles Arts, al jardí continu i als terrenys annexos del Saló de Sant Joan.³⁶⁹ Els concursos s'inauguren el 30 i el 31 de maig. Entre els socis horticultors de la Societat Catalana d'Horticultura que van participar consten Joaquim Aldrufeu, Agustí Batlle, Pere Brunat, Pere Coll, Simó Dot, Baudili Dot, Josep Estapé, Vicent Llanés, Ricard Mont, Ramon Pérez, Joan Puigdomènech, Ramon Ramón i Josep Ventura.³⁷⁰ La repartició de diplomes i premis no es va poder realitzar fins al cap de dos anys.³⁷¹

Pel que fa a la *IV Exposició de Belles Arts* de 1898, el paper de la Societat Catalana d'Horticultura va augmentar considerablement, tot celebrant una fira concurs agrícola. S'inaugurà el 5 de maig i restà oberta fins al 25 de juliol. Es va celebrar dins de la secció marítima al Saló del Passeig de Sant Joan.

Dels festejos organitzats es realitzaren dos concursos de flors, fruites i llegums, inaugurats el 27 de juny i el 10 de juliol.³⁷² Van obtenir premi els horticultors Aldrufeu, Vidal i companyia, Bonaventura Casals, Miquel Cortés, Simó Dot, Manuel Gispert i

368 "Concurso de flores", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 07-1894, núm. 141, pp. 81-86; "Segundo concurso de flores", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 08-1894, núm. 142, pp. 98-106.

369 La Societat Catalana d'Horticultura demana autorització a l'Ajuntament de Barcelona per a la celebració dels concursos: ANC1-715-T-81. FONS ANC1-715 / Junta de Museus de Catalunya (ANC). *Acta de la sessió de la Comissió Municipal de Biblioteques, Museus i Exposicions Artístiques* de 30.03.1895, pp. 3-5.

370 *Diario de Barcelona*, 12-03-1896 (tarda), núm. 72, p. 3129; 28-04-1896 (matí), núm. 119, p. 5074; 02-05-1896 (matí), núm. 123, p. 5259; 03-06-1896 (tarda), núm. 155, p. 6690.

371 *Diario de Barcelona*, 17-01-1898 (tarda), núm. 17, p. 683.

372 UDINA, J., "Los concursos de flores en la Feria-Concurso Agrícola", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 08-1898, pp. 121-125; *Diario de Barcelona*, 30-05-1898 (tarda), núm. 181, p. 7433; 02-07-1898 (matí), núm. 183, p. 7476; 10-07-1898, núm. 191, p. 7777; 11-07-1898 (tarda), núm. 192, p. 7831; 13-07-1898 (matí), núm. 194, p. 7882; 26-07-1898 (tarda), núm. 207, p. 8368; 07-08-1898, núm. 219, p. 8752.

vídua de Monistrol. Amb aquesta fira, Barcelona va poder reunir la primera i més completa de les exposicions agrícoles celebrades fins aleshores.³⁷³

2.1.2.4. Publicacions sobre el simbolisme de les flors i les plantes

La Societat Catalana d'Horticultura com a difusora de l'art floral, també va contribuir al coneixement simbòlic dels vegetals. La informació apareixia a la *Revista Hortícola* en forma d'articles i poesies dedicades a les flors i les plantes. És del tot significatiu que una revista dedicada a la disciplina hortícola incorporés articles sobre el llenguatge de les flors dins d'una marcada línia simbòlica.

El primer article apareix l'any 1894. Es tracta el simbolisme del llorer de forma monogràfica amb una explicació històrica del seu significat.³⁷⁴

Al certamen organitzat l'any 1897 per la Societat protectora d'animals i plantes de Barcelona es va premiar Rafael Pou de Foxá per *Emblemas vegetales*. L'obra poètica va rebre el diploma i la medalla oferides per la Societat Catalana d'Horticultura. Al certamen de l'any següent, la mateixa institució concedia els mateixos premis a la poesia de Francisco Ubach i Vinyeta, titulada *Floralias*. Les dues composicions poètiques es reproduïren a la *Revista Hortícola* l'any 1899.³⁷⁵

Emblemas vegetales inclou diverses poesies sobre flors i plantes, com ara la rosa, el miosotis, l'heura i la campaneta.³⁷⁶

373 SUBIETAS, J., "Feria Concurso Agrícola. Mayo-junio de 1898", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1897, pp. 165-168; J.S.LL., "Feria-Concurso-Agrícola. Varias noticias", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 01-1898, pp. 1-3; "Inauguración de la Feria-Concurso Agrícola", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 05-1898, pp. 65-71; SUBIETAS, J., "La Horticultura y la Feria-Concurso Agrícola", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06-1898, pp. 81-83.

374 B.A., "Una planta simbólica", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 05-1894, núm. 139, pp. 50-51.

375 "Floralias y emblemas vegetales", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06-1899, pp. 91-93.

376 POU, Rafael, "Emblemas vegetales. Rosa", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 08-1899, pp. 126-127; POU, Rafael, "Emblemas vegetales. No me olvides", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 09-1899, pp. 140-141;

Es realitza una personificació del vegetal, tal i com succeeix al poema de l'heura:

*¿Por qué -gemía- el cielo
negóme fortaleza
y he de arrastrarme siempre por el suelo
sin poder levantarse mi cabeza?
¿Por qué las otras flores,
pueden mostrarse ufanas
elevando en el aire sus capullos
y sus flores tempranas,
y yo, pobre de mí, que siento ansias
para elevarme al cielo,
para tender por el azul mis alas
en agitado vuelo,
para subir á saludar la brisa
y los perfumes aspirar que encierra;
yo que tengo esas ansias de elevarme
me tengo que arrastrar sobre la tierra?*³⁷⁷

A l'inici s'anota l'emblema, en aquest cas eterna amistat, la qual cosa denota una sensibilitat poètica i simbòlica. Així mateix, *Floralias* comença amb el vers *Llenguatge de flors, llenguatge de cors*. Aquesta poesia explica la història amorosa que succeeix al Vallès: un noi declara el seu amor a la noia més maca del poble mitjançant el llenguatge de les flors. Quan el noi cau malalt d'amor, el metge li recomana expressar els seus sentiments a partir d'aquest mitjà:

*No t'has d'espantar
ab quatre flors guariràs.
Rosa y Murtra, en altre llengua*

POU, Rafael, "Emblemas vegetales. Yedra", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 10-1899, pp. 156-157;
POU, Rafael, "Emblemas vegetales. Campanilla", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1899, pp. 167-169.

377 POU, Rafael, "Emblemas vegetales. Yedra", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 10-1899, p. 156.

*bonesa y desitg coral;
Némona, qu'es esperansa;
Tulipa, amor declarat (...)
Y veurém... quinas flors cal,
per que la unió simbolisen
de dos cors enamorats.*³⁷⁸

El mateix sentit simbòlic i poètic apareix a l'article "¿Qué flor me gusta más?" signat per J. Maria Luisa Cubero³⁷⁹ el 1899, en què realitza una reflexió sobre quina flor agrada més que una altra i la dificultat que comporta l'elecció a nivell personal, tot exaltant el món de les flors com a símbol de bellesa.

Amb motiu de la tercera Festa de l'arbre, Antoni Gavaldá, regent de l'escola normal de mestres, escriu un article sobre el simbolisme de l'arbre.³⁸⁰

Uns anys posteriors, al 1904, l'horticultor Joaquín Casas va publicar unes explicacions individuals de flors amb el seu nom científic, la família, l'emblema, la història de l'origen del seu significat simbòlic o poesies i explicacions de les seves propietats botàniques. Així ho fa amb la margarida blanca, la bella de nit, el clavell i el miosotis.³⁸¹ És del tot interessant que la figura d'un horticultor inclogués el simbolisme de les flors que recol·lectava, la qual cosa ens assenyala la unió d'aquesta dualitat, la botànica i la simbòlica.

També es recollien articles sobre les connotacions simbòliques de les plantes i les flors a nivell aristocràtic i polític. Així apareix el tema dels suberans de diferents països que

378 "Floralias y emblemas vegetales", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 06-1899, p. 92; UBACH, Francisco, "Floralias", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 08-1899, p. 110.

379 LUISA, J. María, "¿Qué flor me gusta más?", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 03-1899, pp. 42-44.

380 GAVALDÁ, Antonio, "El árbol simbólico", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 04/05-1901, pp. 57-59. Número dedicat a la Festa de l'arbre.

381 CASAS, Joaquín, "Margarita blanca. Bella de noche. Clavel. Miosotis", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 11-1904, pp. 46-48.

cultivaven i es dedicaven a l'estudi de la floricultura als seus jardins, com l'emperador de Rússia amb la devoció per les roses, l'emperadriu de Xina amb els crisantems, la reina Cristina d'Espanya amb la predilecció per les violetes i la reina Victòria d'Anglaterra pel muguet.³⁸² Un altre article feia referència a les flors que s'utilitzaven com a emblema d'algunes cases poderoses i insígnies dels diferents partits. El liri era el distintiu dels borbons, la violeta dels que s'adherien al govern imperial de Napoleó I de França i també el clavell, el qual va obtenir un pes significatiu en política perquè els liberals van seleccionar el clavell vermell i els orleanistes el de color blanc.³⁸³

2.2. Entitats artístiques a Barcelona i París

2.2.1. Exposicions de flors a centres d'art de Barcelona

Com es pot apreciar, la Societat Catalana d'Horticultura va ser la principal institució que va permetre la profusió d'exposicions i concursos de plantes i flors a Barcelona. El component artístic de les plantes i les flors s'accentua encara més quan aquestes són exposades a espais del món de la cultura i les Belles Arts.

A les mateixes dates dels inicis de la Societat Catalana d'Horticultura, Pere Llibre presentà exposicions de flors naturals al seu establiment d'objectes artístics, situat al carrer Ferran, punt neuràlgic comercial de la ciutat. La primera, la qual es produí al març del 1891, s'avançà per uns mesos a la primera *Exposició de plantes i flors* de la Societat Catalana d'Horticultura.

A la primera exposició organitzada a l'establiment de Pere Llibre sobresortien les camèlies.³⁸⁴ Sembla ser que la idea va obtenir èxit perquè a l'any següent se'n van celebrar varies de la mateixa índole. La nit del 31 de maig de 1892 es va inaugurar una exposició de flors naturals; es van presentar variats exemplars de la flora, com ara lliris, gladiols,

382 "Los soberanos y las flores", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 09-1902, pp. 163-165.

383 F.P.T., "Las flores en la política", *Revista Hortícola. Periódico mensual de horticultura práctica. Órgano de la Sociedad Catalana de Horticultura*, 01-1907, pp. 2-3.

384 *Diario de Barcelona*, 18-03-1891 (tarda), núm. 77, p. 3466.

roses i clavells que omplien la totalitat de l'interior de la botiga.³⁸⁵ Al mes d'octubre, s'exposava una taula elegantment decorada amb flors naturals envoltant uns llums elèctrics.³⁸⁶ Una segona exposició de flors acompanyades de fruites, es celebrava uns mesos després, inaugurada el 21 de desembre, ocupava l'aparador de l'establiment.³⁸⁷ La darrera exposició de flors naturals de què tenim constància en aquest establiment és la dels dies 26 i 27 d'abril de 1893. Tot el local estava decorat simulant un jardí amb flors naturals de diverses classes com ara roses, orquídiades, lliris i clavells, disposades en gerros, ramillets i envoltant objectes decoratius.³⁸⁸

Amb aquestes mostres de flors naturals, l'establiment de Pere Llibre esdevenia pioner en el procés expositiu de flors a Barcelona. Posteriorment, les sales d'art van acollir exposicions de flors, com ara les remarcables Sala Parés i Fayans Català. L'horticultor Miquel Cortés, membre de la Societat Catalana d'Horticultura i participant assidu de diverses exposicions de flors, presentà a la Sala Parés durant el mes de juny del 1902 una exposició de flors amb col·leccions de clavells, roses i gladiols.³⁸⁹ Al Fayans Català es celebraren dues exposicions de flors al 1909. Al mes d'octubre s'inaugurava una mostra de dàlies tallades³⁹⁰ que coincidí amb la de dibuixos d'Alexandre de Riquer (fig.39) i al novembre es presentava una dedicada als crisantems amb diverses variacions.³⁹¹ La primera setmana de novembre del 1910, tot coincidint amb la festivitat de Tots Sants, s'inaugurava una altra exposició monogràfica dedicada als crisantems.³⁹²

385 *Diario de Barcelona*, 31-05-1892 (tarda), núm. 152, p. 6577; 01-06-1892 (matí), núm. 153, p. 6587.

386 *Diario de Barcelona*, 08-10-1892 (matí), núm. 282, p. 11717.

387 *Diario de Barcelona*, 21-12-1892 (tarda), núm. 356, p. 14945.

388 *Diario de Barcelona*, 27-04-1893 (matí), núm. 117, p. 5084.

389 *Diario de Barcelona*, 04-06-1902 (matí), núm. 149, p. 6765; 19-06-1902 (matí), núm. 164, p. 7455.

390 *La Il·lustració Catalana*, 17-10-1909, núm. 332, pp. 593-594.

391 *La Il·lustració Catalana*, 07-11-1909, núm. 335, p. 616 i 14-11-1909, núm. 336, p. 633.

392 *La Il·lustració Catalana*, 06-11-1910, núm. 387, p. 715.

Fig.39. Exposició de dàlies i dibuixos d'Alexandre de Riquer del 1909 al Fayans Català.
(*La Il·lustració Catalana*, 17-10-1909, núm. 332, p. 594).

Ja hem vist que els crisantems van obtenir un paper rellevant a les exposicions de les societats hortícoles de Barcelona i París, tanmateix fou la planta escollida a l'*Exposició de crisantems i plantes decoratives* que va celebrar el Cercle Artístic³⁹³ per problemes sorgits a la Junta directiva de la Societat Catalana d'Horticultura. L'exposició, inaugurada el 10 de novembre de 1906, va presentar una brillant mostra de nombroses espècies de crisantems i plantes decoratives de saló. Fou organitzada per jardiners decoradors i va rebre el ressò de la premsa, la qual va qualificar l'espai com a un jardí (fig.40).³⁹⁴

393 S'ha intentat estudiar si es celebren exposicions de plantes i flors al Cercle de Sant Lluç, amb l'objectiu de veure un cert paral·lelisme amb el Cercle Artístic, però no es van realitzar segons ens va afirmar Barbara Marchi que estudia de forma monogràfica aquesta institució a la seva Tesi doctoral *Cercle Artístic de Sant Lluç 1893-2009: Història d'una institució referent per a la cultura barcelonina* dirigida per la Dr. Mercè Vidal. Departament d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona, 2011.

394 *Actes del Cercle Artístic. Juntres Directives. Any 1905 a 1910*, pp. 33-34 i 48; *La Il·lustració Catalana*, 18-11-1906, núm. 181, p. 724; *La Il·lustració Catalana*, 18-11-1906, núm. 181, p. 724; MARÍN, 2006, p. 47.

Fig.40. Exposició de crisantems i plantes decoratives del 1906 al Cercle Artístic.
(*La Il·lustració Catalana*, 18-11-1906, núm. 181, p. Portada).

Els bons resultats van incentivar una següent *Exposició de flors* inaugurada el 28 d'abril de 1907 i presentada per Maurici Bruniquel, soci de l'entitat, que acollia azalees, tulipes i anemones (figs.41-42).³⁹⁵

Fig.41-42. Composicions de flors presentades per Maurici Bruniquel a
l'*Exposició de flors* del 1907 al Cercle Artístic.
(*La Il·lustració Catalana*, 12-05-1907, núm. 206, p. 287).

³⁹⁵ *Actes del Cercle Artístic. Juntres Directives. Any 1905 a 1910*, pp. 51-52; *Actes del Cercle Artístic. Juntres Generals. Any 1902 a 1911*, p. 54; *La Il·lustració Catalana*, 12-05-1907, núm. 206, p. 287; MARÍN, 2006, p. 48.

És del tot significatiu que en aquests espais artístics el paper de l'artista es substituï pel d'horticultor i les obres d'art per flors, la qual cosa demostra que les flors eren considerades elements naturals d'interès i s'elevava la seva contemplació com a peces d'art.

2.2.2. Union Centrale des Arts Décoratifs a París: el projecte ideal de l'Exposition de la plante

Si a Barcelona les exposicions de plantes i flors dins de l'àmbit artístic es concentraven de forma més individual en establiments, galeries d'art i centres artístics, París va configurar un projecte unitari més ambiciós. La *Union Centrale des Arts Décoratifs* pretenia acollir un projecte artístic de gran envergadura del vegetal que no es va arribar a realitzar per diversos problemes. Coneixem el projecte i el procés a partir dels articles publicats a la pròpia publicació de la institució, la *Revue des Arts Décoratifs*.

Licien Falize, orfebre i joier de París, a més de membre del Consell d'administració de l'*Union Centrale des Arts Décoratifs*, proposà el 1890 el projecte de realitzar una *Exposition de la plante*. La idea quedà recollida en un article publicat a la revista de la institució artística.³⁹⁶

Des de l'Exposició Universal de 1878, les indústries d'art es van dividir en els blocs del metall, el teixit, el paper, la pell, la fusta, la pedra, el fang i la planta. D'aquestes, a excepció de la planta, se'n van anar fent exposicions individuals com la del metall de 1880, la de la fusta, teixit i paper de 1882 i la de la pedra, fang i vidre de 1884. Falize remarcava la necessitat de donar-li una importància individual a la planta, idea que ja s'anava configurant des de l'any 1886.

Entre els arguments del paper de la planta a les arts apuntats per Falize destacava que aquesta ha estat el motiu decoratiu originari de tota ornamentació, interpretada artísticament al llarg del temps.

396 FALIZE, Lucien, "Une Exposition de la Plante. Projet présenté au Conseil d'administration de l'Union Centrale", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1890-1891, pp. 1-7.

En paraules del propi Falize:

On nous accuse de ne pas avoir de style ou de mal appliquer les styles anciens. Il nous paraît que pour étudier les styles et en retrouver la source, il faut reprendre le modèle d'où presque tous sont dérivés : la Plante. C'est la plante qui, dans tous les arts, chez tous les peuples et dans tous les temps, a servi de type initial : arbre ou fleur, feuille ou graine, fruit ou racine, nous la retrouvons comme principe de forme et de couleur. La copie de la plante est plus généralisée que celle de la figure humaine et que celle des animaux ; elle est l'origine de toute ornementation, elle apparaît naïve ou rudimentaire et se transforme peu à peu par le caprice et l'imagination, se décompose ou se complique, et par des interprétations successives, devient pour l'architecte et pour le peintre, le céramiste et le tisserand, l'orfèvre et le verrier, une grammaire qui a ses lois, ses traditions et ses règles.³⁹⁷

Falize afirma que es podria explicar la història dels estils artístics a partir de les flors utilitzades a cada país. Davant de la rellevància del motiu vegetal, els artistes de finals del segle XIX, influenciats per l'amor a la natura del Japó, l'estudien per a confeccionar els seus dissenys:

Mais vous savez qu'il serait facile de raconter l'histoire des styles par la fleur et de démontrer que chaque peuple a pris pour orner ses temples, ses meubles, ses utensiles, la plante qui poussait en son pays. Le lotus est aux Égyptiens, comme la marguerite aux Assyriens. Vous vous rappelez la jolie fable que raconte Vitruve et comment Callimaque inventa le chapiteau corinthien en copiant les feuilles d'une acanthe sauvage qui avaient poussé autour d'une corbeille placée sur la tombe d'une jeune fille de Corinthe. Pour décorer leurs vases, les peintres de l'Étrurie et de la Grande-Grèce dessinaient les palmes qui croissaient au bord de la mer bleue alors comme aujourd'hui ; dans les tapis de la Perse, vous retrouvez l'œillet, la feuille du marronnier dans les sculptures mauresques ; nos cathédrales françaises reproduisent en délicates sculptures la flore de nos champs et c'est hier que le Japon nous a ramené cet amour des fleurs et des végétations prises en leurs attitudes les moins apprêtée.

397 Ibid., p. 3.

*C'est sollicités par cet exemple récent que nos dessinateurs sont revenus à l'étude de la nature.*³⁹⁸

Falize pretén proposar un programa clar, nou i atractiu. El projecte estava dividit en sis seccions expositives: “horticole”, “industrielle”, “artistique”, “enseignement”, “rétrospective” i “architecture et décoration des jardins”.

A la primera secció “Exposition horticole” es mostrarien tot un ampli conjunt de plantes vives com ara flors, fruites, verdures i herbes, entès com a recull de models vius posats al servei de l'aprenentatge dels artistes. Per a tal finalitat, es contempla la valuosa cooperació de la *Société Nationale d'Horticulture de France*, aspecte que ens assenyala l'estreta relació entre botànica i art. Falize destacava la rellevància de l'estudi directe de la planta per a poder extreure els principis decoratius:

*Nous regardons ce que la terre nous donne et, dans l'herbe, dans la fleur, dans le fruit, dans l'arbre et dans la feuille, nous retrouvons tous les principes de décor du passé, nous y trouvons aussi l'inspiration nouvelle de demain. Il faut apprendre l'ornement d'après nature, comme on apprend à peindre et à modeler d'après le modèle vivant.*³⁹⁹

L'estudi directe del vegetal esdevenia un element clau per al renaixement de l'art decoratiu:

*Il y a pourtant quelques artistes qui sortent de la ville et qui regardent les fleurs vivantes comme d'autres regardent un paysage. Ils font aussi des études d'après nature, comme vous, et l'art décoratif leur devra sa renaissance, comme la peinture doit à Rousseau et à Corot d'avoir sauvé du paysage historique notre art moderne.*⁴⁰⁰

398 Ibid., p. 3.

399 Ibid., p.7.

400 FALIZE, Lucien, “La plante. Histoire d'une exposition ajournée”, *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1891-1892, p. 233.

La segona secció “Exposition industrielle” era la més important i consistia en l’aplicació de la planta a la decoració o la forma dels productes manufacturats. S’admetien totes les indústries en què l’art decoratiu jugués un paper destacable, tot fent la següent divisió d’arts aplicades: metall, teixit, paper, pell, fusta, pedra, fang i vidre, les quals de fet eren les que interessaven als artistes de l’*Union Centrale des Arts Décoratifs*.

Es deixava a l’elecció dels industrials el fet de presentar obres fabricades amb anterioritat o de recent creació, tot deixant un període de temps d’un any o alguns mesos per a la recerca dels models extrets de l’estudi de la natura.

La tercera secció, “Exposition artistique” era pròpiament la dedicada a la mostra de les obres d’art on els artistes podrien presentar pintures, escultures, dissenys, models, maquetes, fotografies o qualsevol altre mitjà de reproducció d’obres realitzades o de projectes sobre la planta com a element decoratiu.

La següent secció, “Exposition de l’enseignement” es plantejava des del vessant pedagògic en què es convocava un concurs de dissenys que copiaven la planta o s’inspiraven en ella, tot participant els alumnes de les escoles d’art i indústria de totes les categories. Es podrien incloure col·leccions de biblioteques amb llibres i publicacions que tractaven la planta. Conferències i cursos complementarien la difusió del coneixement sobre l’aplicació del vegetal a l’art.

Es pretenia establir les bases d’una història de l’art decoratiu de la planta a través dels anys, mitjançant herbaris, repertoris i altres mètodes d’ensenyament que atorgaven un nou camp imaginatiu de creació als artistes i amb aquest material radicava l’originalitat i l’ambició de l’*Exposition de la plante*.

La cinquena secció es dedicava a “Exposition rétrospective” a partir de col·leccions, objectes antics o moderns de tots els estils i classes. Seguint un ordre metòdic, es demostraria el paper de la planta dins de l’art decoratiu.

Es van proposar dues possibilitats. A la primera predominarien les arts industrials davant de l’època dels objectes i la segona correspondria a un criteri cronològic de les peces presentades. La comissió del museu seria l’encarregada de decidir l’opció més apropiada. La darrera secció “Exposition d’architecture et décoration des jardins” realitzaria un recorregut des dels jardins antics fins a finals del segle XIX. Es comptava amb la col·laboració d’Alphand, important arquitecte jardiner de l’època. Per il·lustrar els conceptes es podrien utilitzar relleus, plànols i diorames.

L'*Exposition de la plante* pretenia estar oberta a totes les nacions, sense distinció entre francesos i estrangers, tant als apartats expositius com als concursos i les recompenses obtingudes.

Pel que fa a la ubicació de la mostra, primer es va contemplar la possibilitat de realitzar-la al Palais des Champs-Élysées, lloc on s'havien celebrat les vuit exposicions de l'*Union Centrale des Arts Décoratifs* des de 1875. Pel motiu de les dates, ja que l'exposició es pretenia fer entre maig i abril, tot coincidint amb la primavera, estaria ocupat per l'*Exposition des Beaux-arts* i per tant no es podria convocar fins l'agost dels anys proposats 1891 o 1892. Una segona possibilitat apuntada fou el Palais de l'Industrie. Es tractava per tant d'un aspecte a reflexionar.

El text informatiu del projecte es va difondre per Lyon, Saint-Etienne, Roubaix, Tourcoing i Lille, entre d'altres ciutats franceses; a més de la difusió estrangera per països com Àustria, Alemanya, Anglaterra, Itàlia i fins Amèrica.

La idea del projecte de l'*Exposition de la plante* fou acollida amb entusiasme pels membres de l'*Union Centrale des Arts Décoratifs*, amateurs i industrials pels satisfactoris resultats que es podien obtenir.

Victor Champier, cap de redacció de la *Revue des Arts Décoratifs*, acceptava la proposta de Lucien Falize i pretenia celebrar la mostra l'any 1892. Al desembre de 1891 es constituïa una comissió especial organitzadora sota la presidència de Falize i Marius Vachon, en qualitat de comissari.⁴⁰¹

Els tràmits organitzatius es van complicar greument fins al punt que l'*Union Centrale des Arts Décoratifs* rebutjà dur-la a terme malgrat la genialitat de la idea i l'entusiasme generat. El propi Lucien Falize publicava novament a la revista de la institució artística un article, en forma de carta, dirigit a Émile Gallé, vitraller de Nancy, sobre els plantejaments de l'exposició (fig.43), tot justificant els esdeveniments negatius que no van permetre la seva execució.⁴⁰²

401 CHAMPIER, Victor, "L'Exposition de la plante", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1890-1891, pp. 351-352.

402 FALIZE, Lucien, "La plante. Histoire d'une exposition ajournée", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1891-1892, pp. 225-242. La resposta de Gallé també es publicà en forma de carta dirigida a Falize. El tema elaborat és l'ornamentació vegetal d'una taula de marqueteria al Salon du Champ de Mars (1892), vegeu: GALLÉ, Émile, "La table aux herbes potagères", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1891-92, pp. 381-383.

Els motius que justificaven la decisió de no dur a terme l'*Exposition de la plante* eren ben diversos. Per una banda, es va considerar que s'hauria de deixar un temps de creació als expositors després de la celebrada Exposició Universal de 1889. Per l'altra, el Ministeri, que primer havia acceptat el projecte, després ho deixà abandonat. La ubicació va esdevenir un greu problema, l'ampliació de possibilitats de celebrar l'exposició al Champ-de-Mars o la Galerie des Machines van ser insuficients per la infraestructura necessària. A més s'han d'afegir els problemes econòmics del seu finançament.⁴⁰³

Fig.43. Article en forma de carta de Lucien Falize a Émile Gallé sobre el projecte de l'*Exposition de la plante*.
(*Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1891-1892, p. 225).

403 "Encore l'Exposition de la Plante", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1891-1892, pp. 377-380.

Si més no, s'arriben a realitzar alguns intents. Així es celebra l'*Exposition de la fleur* l'octubre de 1894 a la Galerie Georges-Petit. Organitzada per un comitè presidit per Guillaume, Marye i Larroumet de l'*Union Centrale des Arts Décoratifs* no arriba a complir les expectatives proposades, tot rebent crítiques negatives.

Amb l'objectiu de trobar una flora nova, es realitza un concurs de manufactures nacionals però que no segueix el programa proposat de l'*Exposition de la plante* amb la pretensió d'ésser un assaig per a la remarcable Exposició Universal de 1900.

Durant un temps continuà la intenció de realitzar una mostra dedicada a la planta, la qual es pretenia celebrar abans del 1900 i així equiparar França amb altres països que ja havien desenvolupat el seu projecte com Anglaterra, Itàlia, Àustria i Alemanya. A més, el Museu Decoratiu de Berlín havia obert al 1892 una classe especial per a l'estudi de les formes de la natura.⁴⁰⁴

D'aquesta manera la idea ambiciosa d'un projecte de l'*Exposition de la plante* que podia oferir un complex unitari a l'ornamentació vegetal, va esdevenir una utopia.

404 CHAMPIER, Victor, "L'Exposition de la Fleur et l'étude des applications décoratives de la plante en Allemagne et en France", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1894-1895, pp. 97-99; CHAMPIER, Victor, "L'Exposition de la Fleur et l'étude des applications décoratives de la plante en Allemagne et en France (2e article)", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts Décoratifs*, 1894-1895, pp. 148-152; LARROUMET, Gustave; CHAMPIER, Victor, "Encore l'exposition de la fleur", *Revue des Arts Décoratifs. Union Centrale des Arts décoratifs*, 1894-1895, p. 173.